

รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย¹

สุรสิทธิ์ อมรวนิชศักดิ์*

คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ประเทศไทย

Statues of Zheng He in Thai Society

Surasit Amornwanitsak *

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Thailand

Article Info

Research Article

Article History:

Received 7 October 2019

Revised 7 February 2020

Accepted 7 February 2020

คำสำคัญ

เจิ้งเหอ

ซำปอกง

วัดพนัญเชิง

รูปเคารพ

สังคมไทย

Keywords:

Zheng He

Sam Po Gong

Wat Phanan Choeng

statues

Thai society

* Corresponding author

E-mail address:

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งสำรวจลักษณะและวิเคราะห์รูปเคารพของเจิ้งเหอที่ปรากฏอยู่ในสังคมไทย และทำความเข้าใจถึงความเชื่อความศรัทธาที่นำไปสู่การสร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอ เบื้องต้นพบว่า รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทยมีอยู่ด้วยกัน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) พระพุทธรูปตามคติพุทธศาสนานิกายเถรวาท นามว่า หลวงพ่อโต “ซำปอกง” 2) พระภิกษุในพุทธศาสนาแบบจีนนิกาย และ 3) เทพเจ้าตามคติจีน จากบันทึกทางประวัติศาสตร์ ระบุว่าแม่ทัพกองเรือมหาสมบัติแห่งราชวงศ์หมิงผู้นี้เคยเดินทางมาเยือนดินแดนประเทศไทยถึง 3 ครั้ง และอาจเคยร่วมบุญบูรณะวัดพนัญเชิงหรือพระพุทธรูปองค์ใหญ่ของวัดแห่งนี้ ซึ่งต่อมาผู้คนพากันขนานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “ซำปอกง”

Abstract

This article examines the statue of Zheng He in Thailand and develops the understanding of belief and faith behind them. As a result of site visits and research, statues of Zheng He in Thailand are grouped into three types: (a) the Buddha image called Luang Por Tho Sam Po Gong; (b) Chinese monk statue; and (c) Chinese God statue. According to historical records, Zheng He, the Chinese fleet admiral of the Ming Dynasty, visited Thailand three times and provided financial support in the restoration of Wat Phanan Choeng and its revered buddha image. Since then, this enormous seated Buddha image has been called “Sam Po Gong”.

¹ งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากศูนย์จีนศึกษา สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. บทนำ

1.1 ความเป็นมา

เจิ้งเหอ (鄭和 พ.ศ. 1914-1976) ที่คนทั่วไปรู้จักในนาม “ซานเป่า” (三保/三寶) หรือ “ซาปองก” (三寶公) ตามการออกเสียงภาษาจีนท้องถิ่น² เป็นขันทีในราชสำนักหมิงที่มีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำกองเรือมหาสมบัติ ออกเดินทางสมุทรยารวม 7 ครั้ง ภายในเวลา 28 ปี เยือนดินแดนต่าง ๆ กว่า 37 ประเทศ แสดงความยิ่งใหญ่ของราชสำนักหมิงให้ชาวโลกได้รับรู้ เจิ้งเหอถือเป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งของจีนหรือของโลกก็ว่าได้

หลังเจิ้งเหอถึงแก่กรรม ชาวจีนที่ศรัทธาในตัวของเขาได้สร้างรูปเคารพเพื่อบูชาในฐานะเทพเจ้า รวมทั้งชาวจีนในดินแดนประเทศไทย ดังปรากฏหลักฐานในเอกสาร “ตงซีหยังเช่า” 《東西洋考》 แปลเป็นไทยว่า “การค้นคว้าทะเลตะวันออกและตะวันตก” ของจิ้งเซียง (張燮 พ.ศ. 2117-2183) ที่บันทึกถึงศาลเจ้าเจิ้งเหอในไทยไว้ว่า “三寶廟。在第二關，祀太監鄭和” แปลเป็นไทยได้ว่า “ศาลเจ้าซานเป่าอยู่ตรงบริเวณด่านที่ 2 บูชาขันทีเจิ้งเหอ” (Zhang, 2000, p. 36) จากบันทึกชิ้นนี้จึงสันนิษฐานได้ว่า การบูชาเจิ้งเหอในประเทศไทยมีมาแล้วไม่ต่ำกว่า 400 ปี

เมื่อกล่าวถึงรูปเคารพของเจิ้งเหอในไทย คนทั่วไปมักนึกถึงหลวงพ่อดำซาปองแห่งวัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แต่ต้นกำเนิดของการเรียกขานพระพุทธรูปองค์นี้ว่าหลวงพ่อดำซาปองยังเป็นที่ถกเถียงในแวดวงวิชาการ ปรีวัฒน์ จันทร (2548, น. 63-65) เห็นว่าเจิ้งเหออาจเคยมาสักการะพระพุทธรูปองค์นี้ในการเดินทางมาสยาม ขณะเดียวกันชาวจีนก็เลื่อมใสศรัทธาในวีรกรรมอันยิ่งใหญ่ของเขา จึงขานนามหลวงพ่อดำว่า “ซาปองก” ซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งของเจิ้งเหอ อันเกิดจากการนำชื่อมาตีความเป็น “ไตรรัตน์” หรือ “แก้วสามดวง” ในคติพุทธ ชาวจีนในไทยจึงมีการสักการะพระพุทธรูปองค์นี้ในฐานะเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ สืบแสง พรหมบุญ (2549, น. 132) เห็นว่าความเชื่อนี้เกิดขึ้นจากความสับสนปนเป เพราะชาวสยามและชาวจีนในไทยส่วนมากนับถือศาสนาพุทธ ประกอบกับวัดพนัญเชิงที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากชุมชนจีนในกรุงศรีอยุธยา ชาวจีนจึงกราบไหว้พระพุทธรูปองค์นี้ และเรียกขานว่า “พระซาปองก” ด้านตันลี่เซ็ง (段立生) ศาสตราจารย์แห่งศูนย์ไทยศึกษา มหาวิทยาลัยยูนิเวอร์ซิตี เห็นว่าการบูชาหลวงพ่อดำซาปองในฐานะตัวแทนของเจิ้งเหอน่าจะเกิดขึ้นแล้วเมื่อ พ.ศ. 2160 ซึ่งเป็นปีที่เอกสารตงซีหยังเช่าของจิ้งเซียงตีพิมพ์เป็นครั้งแรก (Duan, 1996, p. 201) และอาจเคยมีรูปเคารพของเจิ้งเหอประดิษฐานอยู่ที่วัดพนัญเชิงแห่งนี้ จึงทำให้ชาวจีนพากันเรียกขานวัดแห่งนี้ว่า ศาลเจ้าซาปองก แต่ปัจจุบันไม่ปรากฏร่องรอยให้เห็น โดยรูปเคารพดังกล่าวอาจถูกทำลายหรือสูญหาย และเมื่อ

---

² การสะกดคำว่า “ซานเป่า” มีความหลากหลาย เช่น “ซัมโป” “ซาปอ” “สามโป” ดังนั้นผู้วิจัยจึงการสะกดตามแบบเดิมที่พบในเอกสาร ทั้งนี้จะใช้คำว่า “ซานเป่า” เป็นชื่อเรียกกลาง

ผู้ศรัทธาไม่พบรูปเคารพของชำปอกง จึงกราบไหว้หลวงพ่โตในฐานะชำปอกงแทน (ภาษิต จิตรภาษา, 2548, น. 154)

การสร้างและการจำลองหลวงพ่โตชำปอกงเป็นที่แพร่หลายมากขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ กล่าวคือ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ให้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่ริมแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยา จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สร้างพระพุทธรูปองค์จำลองของหลวงพ่โตชำปอกงเพื่อประดิษฐานที่วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร ฝั่งธนบุรี ซึ่งต่อมาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามให้พระพุทธรูปทั้ง 2 องค์นี้ใหม่ว่า “พระพุทธรูปรัตนนายก” และเมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสเมืองฉะเชิงเทรา เมื่อ พ.ศ. 2450 ทรงทราบว่า หลวงพ่โตชำปอกง วัดอู่ภัยภาคการาม ก็จำลองแบบมาจากวัดพญานางเขนเช่นกัน จึงพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้เหมือนกับที่สมเด็จพระบรมชนกนาถได้พระราชทานไว้

การพระราชทานนามให้แก่พระพุทธรูปหลวงพ่โตชำปอกงทั้ง 3 องค์ จากวัดพญานางเขน วรวิหาร วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร และวัดอู่ภัยภาคการาม นั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการตีความว่าพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์ว่าเป็นหลวงพ่โตชำปอกงองค์จริง (กองบรรณาธิการข่าวสด, 2552, น. 46) จึงทำให้ผู้วิจัยตั้งคำถามว่า ในอดีตมีการจำลองหลวงพ่โตชำปอกงบ้างหรือไม่ คติที่ยึดเอาพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของเจ้เหอในไทยนั้น เริ่มเกิดขึ้นในยุคใด เพราะเหตุใด

ทั้งนี้ เมื่อศึกษารูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจ้เหอในต่างประเทศ เช่น จีน อินโดนีเซีย มาเลเซีย ส่วนใหญ่จะเป็นรูปเคารพในลักษณะเป็นเทพเจ้าจีน แตกต่างจากในประเทศไทย ที่นิยมสร้างเป็นพระพุทธรูป ซึ่งประเด็นดังกล่าวก็เกิดคำถามขึ้นว่าในไทยมีรูปเคารพในลักษณะเทพเจ้าหรือไม่ แล้วจะอยู่ภายใต้ชื่อเทพเจ้าอะไร

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

1. สืบค้นรูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนของเจ้เหอในสังคมไทย
2. วิเคราะห์รูปเคารพที่ใช้ตัวแทนความศรัทธาของเจ้เหอในสังคมไทย

2. เจ้เหอในประวัติศาสตร์และตำนานเรื่องเล่าของจีน

2.1 ประวัติเจ้เหอโดยสังเขป

เจ้เหอ นามเดิมว่า หม่าเหอ (馬和) เกิดในตำบลคุนหยาง นครคุนหมิง มณฑลยูนนาน (雲南省昆明市昆陽鎮) ในครอบครัวมุสลิมชนชั้นปกครองที่มีการศึกษาและรู้วัฒนธรรมขงจื้อ (สิทธิพล เจริญรัฐติกาล, 2553, น. 33) โดยสืบเชื้อสายเปอร์เซียเผ่าเซมูร์ (Semur) ที่อพยพจากเอเชียกลางเข้ามาอาศัยในดินแดนจีนตั้งแต่ยุคต้นราชวงศ์หยวน

“ซานเป่า” (三保) หรือที่ออกเสียงด้วยภาษาจีนท้องถิ่นว่า “ซำป้อ” ซึ่งนี้อาจเป็นชื่อเดิม (Lang, 2009, p. 124) หรือเป็นชื่อเล่นของเจิ้งเหอ (Yin, 1980, p. 79) ทั้งนี้ผู้ค้นยังนิยมเขียนอักษร “เป่า” (寶) ที่หมายถึง สมบัติ ของมีค่า แทนการใช้ “เป่า” (保) ที่หมายถึง ปกป้อง ดูแล ในการเรียกเจิ้งเหอด้วย ดังนั้น ชื่อของเจิ้งเหอในภาษาจีนจึงสามารถเขียนได้ทั้ง 2 แบบ คือ 三保 และ 三寶 ซึ่งเชื่อว่าการใช้อักษรจีน “ซานเป่า” (三寶) เกิดขึ้นแล้วในรัชสมัยของจักรพรรดิหมิงเสินจง (明神宗 พ.ศ. 2116-2163 ดังปรากฏในงานประพันธ์ของหวังซื่อเจิน (王世貞 พ.ศ. 2072-2136) ความว่า “和自是凡三下西洋, 皆有功, 人謂之三寶太監” แปลเป็นไทยได้ว่า “การออกเดินทางสมุทรยาดราหะแต่ละวันตกของเจิ้งเหอล้วนมีผลงาน ประชาชนเรียกขานว่า ชั้นที่ซานเป่า” (Wang, 2013, p. 1727)

ในปีรัชศกหงู่ที่ 14 (洪武十四年 ตรงกับ พ.ศ.1924) ของจักรพรรดิหมิงไท่จูหยวนจาง (明太祖朱元璋 พ.ศ.1871-1914) ปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์หมิง เจิ้งเหอที่ขณะนั้นอายุเพียง 11 ปี ถูกกองทัพหมิงกวาดต้อนให้มาเป็นเชลยที่เมืองหลวง และถูกต้อนเป็นขันที จากนั้นจึงถูกส่งตัวไปรับใช้องค์ชายจูตี้ (朱棣 พ.ศ. 1903-1967) พระราชโอรสองค์ที่ 4 ของจักรพรรดิหมิงไท่จู ซึ่งขณะนั้นดำรงพระยศในตำแหน่งเยียนหวัง (燕王) ครองเมืองเป่ย์ผิง (北平) หรือกรุงปักกิ่งในปัจจุบัน (สืบแสง พรหมบุญ, 2549, น. 12)

ภายหลังการสวรรคตของจักรพรรดิหมิงไท่จู เมื่อ พ.ศ. 1941 องค์ชายจูอินเหวิน (朱允炆 พ.ศ. 1920-?) พระราชนัดดาที่มีพระชันษาเพียง 21 ปี ได้ขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิ ซึ่งต่อมาประวัติศาสตร์ขนานพระนามว่าหมิงฮู่ตี้ (明惠帝) หรืออีกพระนามหนึ่งคือ จักรพรรดิเจี้ยนเหวิน (建文帝) ตามชื่อรัชศก เหตุการณ์ครั้งนั้นสร้างความไม่พอใจให้กับพระราชโอรสของจักรพรรดิหมิงไท่จู กระทั่งเดือน 7 พ.ศ. 1942 องค์ชายจูตี้ตัดสินใจทำสงครามกลางเมืองเพื่อแย่งชิงราชสมบัติ ซึ่งนักวิชาการจีนเรียกเหตุการณ์ครั้งนี้ว่า “สงครามกลางเมืองจิ้งหนัน” (靖難之變 พ.ศ. 1942-1945) (Uesugi, 2005, pp. 10-11) ยึดครองนครหลวงหนานจิงได้สำเร็จ และปราบดาภิเษกขึ้นเป็นจักรพรรดิหมิงเจิงจู (明成祖) หรือจักรพรรดิหย่งเล่อ (永樂帝) หม่าเหอ ซึ่งขณะนั้นอายุ 28 ปี ถวายงานรับใช้องค์ชายจูตี้มาแล้วกว่า 15 ปี ได้แสดงความสามารถในการบัญชาการศึก จึงได้รับพระราชทานแซ่เจิ้ง (鄭) ทำให้แต่นั้นเป็นต้นมา ชั้นที่หม่าเหอเป็นที่รู้จักในชื่อ “เจิ้งเหอ” (Chen, 2000, p. 13)

ชีวิตช่วงรุ่งโรจน์ของเจิ้งเหอ คือ การรับพระราชบัญชาเป็นผู้นำกองเรือมหาสมบัติออกเดินทางสมุทรยาดราหะรวมทั้งสิ้น 7 ครั้ง ยาวนานกว่า 28 ปี กล่าวคือ ตั้งแต่ปีรัชศกหย่งเล่อที่ 3 จนถึงปีรัชศกเซวียนเต๋อที่ 8 (พ.ศ. 1948-1976) กองเรือเดินทางผ่านประเทศต่าง ๆ กว่า 30 ประเทศ รวมระยะทางกว่า 50,000 กิโลเมตร (ปรีวิวัฒน์ จันทร, 2548, น. 12-17) นักวิชาการตั้งข้อสังเกตว่าการเดินทางสมุทรยาดราหะทั้ง 7 ครั้ง อาจมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ

ครั้งที่ 1-3 (พ.ศ. 1948-1954) เป็นการเดินทางเพื่อค้นหาจักรพรรดิหิมิงฮู่ยี่ตี้ แสดงศักยภาพทางทหารและประกาศความมั่งคั่งแห่งราชสำนัก เส้นทางเดินทางเรืออยู่บริเวณเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และมหาสมุทรอินเดียเป็นหลัก ส่วนครั้งที่ 4-7 (พ.ศ. 1956-1976) เพื่อค้าขายและค้นหาของล้ำค่า (Guo & Zhao, 1999, pp. 19-22) ซึ่งความต้องการดังกล่าวคงเป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระจักรพรรดิ

เจิ้งเหอถึงแก่กรรมระหว่างการเดินทางสมุทรยাত্রาครั้งที่ 7 เมื่อ พ.ศ. 1976 นักวิชาการเชื่อว่าเขาเสียชีวิตกลางทะเล และโดยธรรมเนียมการจัดพิธีศพของชาวมุสลิมต้องดำเนินการเสร็จสิ้นภายใน 24 ชั่วโมง ดังนั้น ทะเลจึงน่าจะเป็นสุสานของเจิ้งเหอ เนื่องจากในปัจจุบันยังไม่ปรากฏว่าร่างของเจิ้งเหอถูกฝังอยู่ที่ใด ทั้งนี้ สุสานเจิ้งเหอที่ตั้งอยู่บริเวณเทือกเขาหนิวโส่ว (牛首山) ในนครหนานจิง มณฑลเจียงซู เป็นเพียงสุสานที่ฝังเสื้อผ้าและข้าวของเครื่องใช้ของเจิ้งเหอเท่านั้น (สืบแสง พรหมบุญ, 2549, น. 16)

2.2 เจิ้งเหอในตำนานเรื่องเล่าของจีน

ตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับเจิ้งเหอในประเทศจีนเกิดขึ้นพร้อมๆ กับการเดินทางสมุทรยাত্রาของเจิ้งเหอ ประชาชนและผู้คนในวังหลวงต่างนำเค้าเรื่องการเดินทางมาแต่งเป็นบทอุปรากรในราชสำนัก (จิวหลง) และนิทานเล่าสู่กันฟัง (Gong, 2017, p. 47) กระทั่งนักเขียนนามว่าหลิวเม่าเต็ง (羅懋登) ชาวมณฑลส่านซี (陝西) นำเรื่องราวมาเรียงร้อยเป็นวรรณกรรมร้อยแก้ว เรื่อง “บันทึกซานเป่าท่งทะเลตะวันตก” 《三寶太監西洋記通俗演義》 หรืออีกชื่อหนึ่งคือ “บันทึกทะเลตะวันตก” 《西洋記》 (Feng, 2005, pp. 32-35) วรรณกรรมนี้เขียนเสร็จและตีพิมพ์ในราวปีรัชศกวันลี่ที่ 25 (ตรงกับ พ.ศ. 2140) (Jiang, 1997, p. 116) หรือ 192 ปี หลังการสมุทรยাত্রาครั้งแรกของเจิ้งเหอ งานประพันธ์ชิ้นนี้เป็นการสมุทรยাত্রาของเจิ้งเหอมาเป็นแกนหลักในการดำเนินเรื่อง โดยผู้แต่งอาศัยข้อมูลจากการบันทึกของผู้ที่ร่วมเดินทางกับเจิ้งเหอ อาทิ “ชมเพลินเริงขอบสมุทร” 《瀛涯勝覽》 ของหม่าฮวน (馬歡) “ชมเพลินเริงสำเภอา” 《星槎勝覽》 ของเฟี้ยซิ่น (費信) มาเป็นข้อมูลในการประกอบการเขียน

“บันทึกซานเป่าท่งทะเลตะวันตก” จัดอยู่ในวรรณกรรมประเภทเทพนิยาย ยาว 100 ตอน เน้นอิทธิปาฏิหาริย์การต่อสู้ระหว่างเหล่าปีศาจกับเทพเจ้าหรือนักบวชผู้ทรงศีล ผูกเรื่องคล้ายคลึงกับวรรณกรรมเรื่องไซอิ๋ว 《西遊記》 ที่นำเรื่องราวการเดินทางไปอัญเชิญพระไตรปิฎกของพระถังซำจั๋งมาเป็นแกนเรื่อง หากแต่เน้นถึงการสู้รบระหว่างหงอคงกับทวยเทพ และเหล่าปีศาจกับกลุ่มศิษยานุศิษย์ของพระถังซำจั๋ง ประกอบด้วย หงอคง ตี๋โป๊ยก่าย และซัวเจ๋ง

หลิวเม่าเต็งผูกปมถึงสาเหตุของการแต่งกองเรือออกเดินทางสมุทรยাত্রาไว้ว่า เพื่อค้นหาพระราชลัญจกรโบราณชิ้นหนึ่งที่ได้สูญหายไปจากประเทศจีน ขณะเดียวกันก็สร้างตัวละครขึ้นอีก 2 ตัว คือ พระราชครูจินบีเฟิง (國師金碧峰) นักบวชในพุทธศาสนา กับปรมาจารย์จิ้ง

(天師張真人) นักพรตในลัทธิเต๋า ผู้ที่มีวิชาอาคมแก่กล้าทั้งสองท่านให้ร่วมเดินทางสมุทรยาตราไปกับเจิ้งเหอ เพื่อคอยปราบเหล่าปีศาจในดินแดนต่างๆ ที่กองเรือมหาสมบัติเดินทางไปเยือน (Qian, 2000, pp. 1107-1108) ดังนั้น ตัวละครสำคัญของเรื่องจึงตกอยู่ที่ปรมาจารย์จิ้งและพระราชครูจินปี่เฟิงเป็นหลัก ความสำเร็จของการเดินทางสมุทรยาตราต้องอาศัยบุคคลทั้งสอง

หลัวเม่าเต็งยังได้ใช้เทคนิคยอดนิยมที่ผู้แต่งนิยายจินในสมัยนั้นใช้กัน นั่นคือ การสร้างบุคลิกของตัวละครหลักว่าเป็นผู้มีบุญวาสนา มีความสามารถหรือเป็นผู้วิเศษลงมาจุติลงบนโลกมนุษย์ เช่น หงอคงเกิดจากหินวิเศษ พระถังซำจั๋งเดิมเป็นศิษย์คนที่สองของพระพุทธองค์ (Wu, 1996, pp. 1-2,721) หรือแม้แต่วรรณกรรมแนวสู้รบอย่างสุขหู่จ้วน 《水滸傳》 ที่แปลเป็นไทยในชื่อซ้องกั๋ง ก็เขียนเล่าเรื่องดาว 108 ดวงบนฟ้าที่ลงมาจุติบนโลกเป็น 108 ผู้กล้า (Shi & Luo, 1996, p. 9) ส่วนหลัวเม่าเต็งได้เล่าถึงสาเหตุที่เจิ้งเหอได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้รับหน้าที่แม่ทัพของกองเรือมหาสมบัติว่า “ชั้นที่ซานเป่าไม่ใช่บุคคลธรรมดา แต่เป็นคางคกตัวหนึ่งในธาราบนแดนสวรรค์ที่ลงมาจุติบนโลกมนุษย์ มีอุปนิสัยไม่ชอบภรรยา ไม่ชอบสถานที่แห่งแล้ง เห็นน้ำก็เหมือนเห็นบ้าน ดังนั้นสามารถเดินทางทะเล ระบายพวกดินแดนบ้านป่าเมืองเถื่อนได้” (Luo, 2001, p. 167) ทั้งนี้ แม้การผูกเรื่องอดีตชาติของตัวละครในวรรณกรรมจินโบราณมักเกิดจากจินตนาการของผู้แต่ง แต่มักอิงกับชีวิตจริงของบุคคลนั้น เช่น เจิ้งเหอมีความชำนาญการเดินทางเรือเพราะเป็นคางคกที่อยู่ในน้ำจึงชอบน้ำ เป็นต้น

วรรณกรรม “ชั้นที่ซานเป่าท่องทะเลตะวันตก” จำลองเหตุการณ์การเดินทางของเจิ้งเหอ ช่วงปีรัชศกหย่งเล่อที่ 7-14 (พ.ศ. 1952-1956) รวม 7 ปี บทบาทของเจิ้งเหอในวรรณกรรมคือแม่ทัพผู้มีวิสัยทัศน์ แต่ไม่มีเวทมนต์เรื่องการปราบมาร แม้ในตอนจบเจิ้งเหอและคณะจะยังไม่สามารถนำพระราชลัญจกรโบราณกลับมาถวายจักรพรรดิหมิงเฉิงจูได้ แต่พระองค์ก็ทรงเห็นถึงความทุ่มเทและความมุ่งมั่นของเจิ้งเหอจึงอวยยศให้ 2 ชั้น (Luo, 2001, p. 1042)

เนื้อหาในวรรณกรรมที่เล่าถึงตอนที่เจิ้งเหอมาดินแดนประเทศไทยปรากฏอยู่ตอนที่ 33-34 กล่าวถึงกองเรือเจิ้งเหอมาถึงสยามตรงกับรัชสมัยของเซินเลี้ยเจาคุนหย่า³ (參烈昭昆牙) ซึ่งอาจหมายถึงสมเด็จพระรามาธิบดี (พ.ศ. 1882-1938) (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559, น. 84-85) เมื่อกองเรือเจิ้งเหอมาถึงปากน้ำ ทหารสายสืบฝั่งไทยได้ส่งข่าวไปยังเมืองหลวง เมื่อฝ่ายไทยทราบเรื่องก็ได้ส่งขุนนางไปสอบถามวัตถุประสงค์ถึงการมาเยือนของกองทัพเรือเจิ้งเหอ เมื่อทั้งสองเข้าใจเป็นอย่างดีแล้ว จึงให้เจิ้งเหอเข้าเฝ้าในพระบรมมหาราชวัง แต่แล้วถูกขุนนางไทยที่เป็นอดีตพ่อค้าชาวจีนจากเมืองทิงโจว (汀州) นามว่า เซี่ยเหวินปิ่น (謝文彬) ดักซุ่มโจมตีกองเรือของเจิ้งเหอ ทำให้เจิ้งเหอโกรธและกล่าวหาว่าฝ่ายสยามไม่จริงใจ แต่สุดท้ายทั้งสองฝ่ายก็ทำความเข้าใจกันด้วยดี โดยฝ่ายสยามได้มอบสิ่งของเครื่องกำนัลล้ำค่าจำนวนมากให้กับ

³ ในหนังสือฉบับนี้ชื่อของพระมหากษัตริย์ไทยว่า เซินเลี้ยเจาคุนหย่า (參烈昭毗牙)

เจิ้งเหอ เพื่อนำไปถวายให้แต่จักรพรรดิจีน ก่อนที่กองเรือของเจิ้งเหอจะเดินทางออกจากสยามไปยังดินแดนอื่นๆ ต่อไป (Luo, 2001, pp. 340-353)

แม้วรรณกรรมเรื่องนี้จะสร้างขึ้นตามจินตนาการของผู้แต่ง แต่ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่า หลัวเม่าเต็งได้ใช้บันทึกเกี่ยวกับการเดินทางของเจิ้งเหอมาเป็นข้อมูล ดังจะเห็นได้จากขุนนางสยามเชื้อสายจีนนามว่า เชี่ยวเหวินปิน เป็นบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ และพระนามของพระมหากษัตริย์ไทย “เชินเลี้ยเจาคุนหยง” ส่วตรงกับเอกสารจีน “ซูอื่อวิโจวจื่อลู่” 《殊域周咨錄》 แปลเป็นไทยว่า “บันทึกสอบถามว่าด้วยนานาแว่นแคว้นแดนพิศดาร” ของเยียนจงเจียน (嚴從簡) ที่บอกว่าเดินทางมาสยามเมื่อ พ.ศ. 2020 (Yan, 2000, p. 281) แต่ในช่วงเวลา บุคคล และเหตุการณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรมกับความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ไม่สอดคล้องกันเสียทั้งหมด

“ขันที่ซานเป่าทองทะเลตะวันตก” คงเป็นที่ถูกอกถูกใจของผู้อ่านอย่างมาก เพราะเป็นเรื่องราวที่ไม่ห่างไกลจากตนเองมากนัก กล่าวคือแต่งขึ้นหลังจากเจิ้งเหอเสียชีวิตราว 164 ปี ประกอบกับก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของประเทศตน ขณะที่นักวิชาการจีนส่วนหนึ่งเชื่อว่างานชิ้นนี้เกิดขึ้นจากเหตุปัจจัยทางการเมือง เนื่องจากในรัชกาลวันลี่ โทโยโตมิ ฮิเดโยชิ (พ.ศ. 2080-2141) ของญี่ปุ่น ได้จัดกองทัพบุกเกาหลี และยังมีแนวโน้มที่จะโจมตีจีน ชาวจีนจึงถวิลหาวีรบุรุษผู้กล้าอย่างเจิ้งเหอ (Chen, 2000, p. 416)

หลังจากวรรณกรรมได้รับการตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2140 แล้ว ก็ยังมีการพิมพ์ซ้ำอย่างต่อเนื่อง ขณะเดียวกันเมื่อ “ขันที่ซานเป่าทองทะเลตะวันตก” เผยแพร่สู่สาธารณชนแล้ว ภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในการรับรู้ของชาวบ้านส่วนใหญ่จะอิงกับนิยายมากกว่าความจริงทางประวัติศาสตร์ และยังคงส่งผลถึงบทละคร อุปรากร และเรื่องเล่าในยุคต่อๆ มาด้วย (Deng, 2004, p. 807) แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันไปเพื่อตอบสนองความชอบของผู้เสพในแต่ละยุคสมัย ดังจะเห็นในบทอุปรากรจีน เรื่อง “ซานเป่ารับพระราชบัญชาสมุทราตรา” 《奉天命三保下西洋》 ประพันธ์เมื่อ พ.ศ. 2158 ได้เสริมภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอว่าเป็นผู้รอบรู้เรื่องทะเล และที่สำคัญเป็นผู้ที่เจ้าแม่มาจู่ (媽祖) คอยให้ความช่วยเหลือ (Zheng & Zheng, 2005, pp. 1186-1187, 1199)

แม้ว่าภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในนิยายหรืออุปรากรจะไม่ใช่ผู้วิเศษที่มีคาถาอาคมไว้ต่อสู้กับเหล่าปีศาจร้าย ทว่าภาพลักษณ์ที่ปรากฏในวรรณกรรม บทละครต่างพยายามชี้ให้เห็นถึงความสามารถในหลากหลายด้านของเจิ้งเหอ รวมถึงความเสียสละ รักชาติ คุณสมบัติเหล่านี้เอง เป็นสิ่งที่สร้างแรงศรัทธาของประชาชนมีต่อเจิ้งเหอ ซึ่งเทพเจ้าในคติความเชื่อของชาวจีนจำนวนหนึ่งคือบุคคลจริงในประวัติศาสตร์ แต่เพราะคุณงามความดีที่ได้สร้างไว้ให้กับประเทศชาติหรือสังคม จึงเป็นเหตุให้บุคคลเหล่านั้นได้รับการยกย่องบูชา อาทิ กวนอู (關羽) หานอ้ว (韓愈) จังกูย (岳飛) เป็นต้น

3. รูปเคารพเจิ้งเหอในสังคมไทย

การบูชาเจิ้งเหอในสังคมไทยเริ่มขึ้นเมื่อใดยังไม่ชัดเจนแน่ชัด แต่เชื่อได้ว่าเกิดขึ้นหลังจากที่เจิ้งเหอถึงแก่กรรมไปแล้ว โดยมีกลุ่มชาวจีนในไทยเป็นผู้สร้างตำนานความศรัทธา เช่นเดียวกับชาวจีนในอีกหลายประเทศ เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย โดยบูชาเจิ้งเหอในฐานะบรรพชนหรือวีรบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ที่ครั้งหนึ่งเคยมาเยือนดินแดนแห่งนี้ เชื่อว่า เจิ้งเหอเคยเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาอย่างน้อย 3 ครั้ง ได้แก่ ครั้งแรก ก่อนการเดินทางสมุทรยาตรา เมื่อ พ.ศ. 1946 ตามความในแผ่นจารึกเรื่อง บันทึกความศักดิ์สิทธิ์เจ้าแม่เทียนเพย⁴ (天妃) (Cai, 2016, p. 54) และอีก 2 ครั้ง ในช่วงการเดินทางสมุทรยาตราครั้งที่ 2 (พ.ศ. 1950-1952) และครั้งที่ 3 (พ.ศ. 1952-1954) (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสมถวิล ลือชาพัฒนพร, 2549, น. 102)

การบันทึกถึงการบูชาเจิ้งเหอในสังคมไทยที่ปรากฏในเอกสารตงซีหยังเช่าของจิ้งเซีย่ตอน โบราณสถานที่เลื่องชื่อและงดงามในแดนสยาม กล่าวว่า “ศาลเจ้าซานเป่าอยู่ตรงบริเวณด้านที่ 2 บูชาขันธ์เจิ้งเหอ” (三寶廟。在第二關，祀太監鄭和) ปัจจุบันสถานที่ตั้งของศาลเจ้าแห่งนี้อยู่ยังคงเป็นปริศนา นักวิชาการบางท่านเชื่อว่าน่าจะตั้งอยู่บริเวณวัดพญานาค จังหวัดพระนครศรีอยุธยา (Zeng, 2008, p. 46) แต่บางท่านเชื่อว่าน่าจะตั้งอยู่ระหว่างวัดปากน้ำไปถึงหน้าวัดอัมพรสวรรค์ กรุงเทพฯ บริเวณตั้งแต่จุดเชื่อมกับคลองบางหลวง เนื่องจากในอดีตเป็นด้านขนอนเมืองธนบุรี หรืออาจตั้งอยู่บริเวณวัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ ซึ่งศาลเจ้าซานเป่าแห่งนี้คงมีลักษณะเป็นศาลเจ้าแบบจีน (Li, 2001, pp. 52-54) เป็นไปได้ว่าน่าจะมีรูปเคารพของเจิ้งเหอในลักษณะเทพเจ้าจีนในศาลเจ้าแห่งนี้ โดยบันทึกของจิ้งเซีย่แสดงให้เห็นว่า มีการบูชาเจิ้งเหอมาตั้งแต่รัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. 2154-2171) แห่งกรุงศรีอยุธยาแล้ว เนื่องจากงานประพันธ์ชิ้นนี้เขียนเสร็จในปีรัชศกวันลี่ที่ 45 (萬曆四十五年) ซึ่งตรงกับ พ.ศ. 2160 นั่นเอง (Zhang, 2000, p. 7)

จากการสืบค้นและลงพื้นที่สำรวจพบว่า รูปเคารพของเจิ้งเหอในสังคมไทยมีด้วยกัน 3 ลักษณะ ได้แก่ 1) ลักษณะเป็นพระพุทธรูปตามคติพุทธศาสนานิกายเถรวาท นามว่า หลวงพ่อโต “ซำปอกง” 2) ลักษณะเป็นพระภิกษุในพุทธศาสนาแบบจีนนิกาย และ 3) ลักษณะเป็นเทพเจ้าตามคติจีน

---

⁴ เป็นชื่อเรียกหนึ่งของเจ้าแม่มาจู่

3.1 รูปเคารพเจิ้งเหอในลักษณะพระพุทธรูป

เมื่อกล่าวถึงการบูชาเจิ้งเหอในไทย ผู้คนมักนึกถึงหลวงพ่โต “เจ้าป่อง” พระประธานอยู่ภายในพระวิหารหลวง วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ซึ่งเป็นตัวแทนความศรัทธาที่ลูกหลานจีนในไทยมีต่อเจิ้งเหอ

1) ตำนานเรื่องเล่าและความผูกพันระหว่างเจิ้งเหอกับวัดพนัญเชิง

วัดพนัญเชิงวรวิหารได้รับการสถาปนาเป็นพระอารามหลวงตั้งแต่ครั้งสมัยกรุงศรีอยุธยา จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์เชื่อว่าสร้างขึ้นก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา พงศาวดารเหนือ (2504, น. 371) บันทึกว่า พระเจ้าสายน้ำผึ้งเป็นผู้สร้าง และพระราชทานนามว่าวัดพระเจ้าพระนางเชิง หลังการถวายพระเพลิงพระนางสร้อยดอกหมากบุตรบุญธรรมในพระเจ้ากรุงจีน ในปีจุลศักราช 406 ปีมะโรง ฉศก ตรงกับ พ.ศ. 1587 ส่วนการสร้างพระพุทธรูปประจำวัดพนัญเชิงนั้น พระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ (2504, น. 1) บันทึกไว้ว่า “จุลศักราช 686 ชวดศก (ตรงกับ พ.ศ. 1867 - ผู้วิจัย) แรกสถาปนาพระพุทธรูปเจ้าเจ้าพเนงเชิง” หมายความว่า พระพุทธรูปองค์นี้สร้างขึ้นก่อนการตั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี 26 ปี เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย ปูนปั้นลงรักปิดทอง หน้าตักกว้าง 14 เมตรเศษ สูง 19 เมตร ศิลปะสมัยอู่ทอง (สุภัทรดิศ ดิศกุล และคณะ, 2551, น. 177) จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาของการสร้างวัดกับช่วงเวลาของการสร้างพระพุทธรูปหลวงพ่โตไม่ได้เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน

วัดพนัญเชิงสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1587 อ่างจากพงศาวดารเหนือ ส่วนหลวงพ่โตสร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. 1867 โดยอ้างตามพระราชพงศาวดารกรุงเก่า ฉบับหลวงประเสริฐอักษรนิติ์ และเจิ้งเหอเดินทางมาดินแดนประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 1946-1954 นั้นหมายความว่าเจิ้งเหอเดินทางมาเยือนไทย 359 ปี หลังการสร้างวัดพนัญเชิง และ 79 ปี หลังการสร้างพระพุทธรูปองค์โต “เจ้าพเนงเชิง”

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ทำนำวัดพนัญเชิงเป็นท่าจอดเรือสำเภานานาชาติ เป็นที่ตั้งของชุมชนจีนและสถานีการค้าของชาวจีนอีกด้วย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสมถวิล ลือชาพัฒน์พร, 2549, น. 128) เมื่อเจิ้งเหอเดินทางมาถึงอาจเลือกพักค้างแรมย่านนี้ และคงได้พูดคุยกับชาวจีนที่เข้ามาลงหลักปักฐานประกอบอาชีพในไทย จึงทำให้ได้รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับวัดพนัญเชิง และเชื่อว่าเจิ้งเหออาจเคยได้มาสักการะหลวงพ่โตองค์นี้จนเกิดความศรัทธา (ปรีวัฒน์ จันทร, 2553, น. 212) และได้ร่วมบุญในการบูรณปฏิสังขรณ์ถาวรวัตถุสำคัญๆ ของวัดพนัญเชิง

อนึ่ง ตำนานเรื่องเจ้าชายสายน้ำผึ้งคงเป็นหลักฐานยืนยันถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างสยามกับจีนเป็นอย่างดี (จุฑามาศ ประมูลมาก และสุรสิทธิ์ อมรรณชิตศักดิ์, 2554, น. 65)

เอกสารตงซี้หยังเช่าของจิ้งเซี่ย (2000, p. 36) ได้กล่าวถึงเรื่องราวของเจิ้งเหอในสยามความตอนหนึ่งว่า “禮拜寺，永樂間，鄭和所建寺，甚宏麗，佛高與屋齊” แปลเป็นไทยได้ว่า

“มัสยิด ช่วงสมัยรัชชคหยังเล่อ (ระหว่าง พ.ศ. 1946-1967 - ผู้วิจัย) เจ็งเหอเป็นผู้สร้าง ยิ่งใหญ่ งดงาม พระพุทธรูปสูงเทียบเท่ากับหลังคา” เมื่อพิจารณาตามความหมายแล้ว เห็นว่ามีความ ขัดแย้งกันเอง กล่าวคือ มัสยิดที่เจ็งเหอสร้างจะมีพระพุทธรูปอยู่ได้อย่างไร และที่สำคัญคือการ สร้างรูปเคารพของศาสนาในศาสนาอื่นในมัสยิด ซึ่งพิจารณาตามหลักการแล้วไม่น่าเกิดขึ้นได้ แม้ว่าเจ็งเหอจะมีความศรัทธาทั้งสองศาสนาก็ตาม

เมื่อตรวจทานการใช้คำ “หลี่ไป๋ซื่อ” (禮拜寺) ที่ปัจจุบันหมายถึง “มัสยิด” ในเอกสาร ดงซีหยังเข้านั้น พบว่ามีการใช้คำนี้ค่อนข้างหลากหลาย เช่น หมายถึงโบสถ์ในศาสนาคริสต์ ดังจะเห็นได้จากบันทึกที่จิงเซียกกล่าวถึงเมืองเกอลาปา ปัจจุบันคือ กรุงเทพมหานคร อินโดนีเซีย (2000, p. 44) ความตอนหนึ่งว่า “ประเทศนี้ผู้คนส่วนใหญ่มีอยู่ด้วยกันสามชนชาติ นอกจากคนจีน คนพื้นเมืองแล้ว ก็ยังมีพ่อค้าชาวตะวันตกที่อาศัยอยู่นาน ทานอาหารที่สะอาด ใกล้เคียง มีโบสถ์ที่ พวกเขาฝรั่งหัวแดงสร้างไว้ สร้างในลักษณะที่แปลกออกไป” (其國人大抵三種：唐人、土人而外，西番賈胡居久者，服食皆潔。近紅毛番建禮拜寺彼中，蓋其別種) ดังนั้น พอสรุปได้ว่า “หลี่ ไป๋ซื่อ” ในทัศนคติของจิงเซียกคือ คำกลางที่ใช้เรียกศาสนสถาน จะหมายถึงโบสถ์ วัด หรือมัสยิด ก็ได้ตามความเชื่อกลุ่มผู้นับถือในดินแดนนั้นๆ หากแต่ความสำคัญอยู่ที่ว่า ถ้าเจ็งเหอได้สร้าง มัสยิดจริงตามที่จิงเซียกได้บันทึกไว้ ร่องรอยการสร้างมัสยิดแห่งนี้ก็น่าจะหลงเหลือเป็นหลักฐาน ประจักษ์พยานอยู่บ้างในไทย ซึ่งมัสยิดต้องมีขนาดใหญ่และมีพระพุทธรูปขนาดใหญ่อยู่ด้วย แต่ในปัจจุบันยังไม่พบหลักฐานทางโบราณคดีหรือตำนานเรื่องเล่าดังกล่าวเลย แต่ด้วยขนาด ของพระพุทธรูปหลวงพ่อวัดพนัญเชิง มีความสอดคล้องกับบันทึกของจิงเซียกเป็นอย่างมาก และที่สำคัญชาวจีนก็เรียกขานพระพุทธรูปองค์โตองค์นี้ว่า “ซำปอกง” ซึ่งเป็นชื่อเรียกแบบจีน และยังคงสอดคล้องกับชื่อของเจ็งเหอด้วย

ในการเดินทางสมุทรยatraแต่ละครั้ง เจ็งเหอในฐานะผู้แทนจักรพรรดิหิงยังได้ร่วมบุญ กับพุทธสถานในต่างแดนอยู่เป็นนิจ ดังปรากฏในแผ่นจารึกที่พบในภาคใต้ของประเทศศรีลังกา เมื่อ พ.ศ. 2454 (สืบแสง พรหมบุญ, 2549, น. 20-22) กล่าวว่า ปีรัชชคหยังเล่อที่ 7 (พ.ศ.1952) เจ็งเหอได้นำสิ่งของพระราชทานจากจักรพรรดิหิงเล่อไปถวายให้กับพระอารามในศรีลังกา ในช่วงท้ายของแผ่นจารึกระบุว่า “(เจ็งเหอ - ผู้วิจัย) รวมเงินที่ร่วมสร้างพระพุทธรูปและพระอาราม ในศรีลังกาเป็นเงินหนึ่งพันตำลึงทองกับห้าร้อยตำลึงเงิน” (總計布施錫蘭山立佛立寺供養金一千錢、銀五千錢) (Zheng & Zheng, 2005, p. 16) ดังนั้น การสร้างพระพุทธรูปจึงเป็นการแสดงความ ศรัทธาที่เจ็งเหอมีต่อพระพุทธศาสนาอย่างหนึ่ง และเป็นเหตุให้เชื่อว่า เมื่อคราวเจ็งเหอเดินทาง มายังกรุงศรีอยุธยา ก็อาจเคยร่วมบุญในลักษณะดังกล่าว หรือมีโอกาสได้เข้าร่วมบุญครั้งใหญ่ ที่วัดพนัญเชิงแห่งนี้

หากเราพิจารณาข้อความที่กล่าวถึงเจิ้งเหอสร้างวัดและพระพุทธรูปที่ปรากฏอยู่ในเอกสารตงซีหยิงเข้านั้น อักษรจีนที่จิ้งเซี่ยใช้ คือ อักษร “เจี้ยน” (建) ที่หมายถึง “สร้าง” อาจต้องทำความเข้าใจใหม่ว่า อักษร “เจี้ยน” ในที่นี้ น่าจะเป็นการลดคำมาจากคำว่า “ฉงเจี้ยน” (重建) หรือ “ซิวเจี้ยน” (修建) ที่หมายความว่า สร้างขึ้นใหม่หรือบูรณะ หรือเป็นการสร้างบนฐานเดิมที่มีอยู่ก็ได้เช่นกัน การตกลงของตัวอักษรจีนที่กล่าวถึงการซ่อมหรือบูรณะอาจเกิดขึ้นช่วงการถ่ายทอดหรือการคัดลอก หรืออาจเป็นการเล่าเรื่องแบบเชิดชูวีรกรรมของเจิ้งเหอก็คงเป็นไปได้ เมื่อนำมาพิจารณาประกอบกับเนื้อความในพงศาวดารเหนือและพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา ฉบับหลวงสารประเสริฐอักษรนิติ์ ที่ระบุค่อนข้างชัดเจนว่าการสร้างวัดพนัญเชิงและองค์หลวงพ่อดำมีมาก่อนการสถาปนากรุงศรีอยุธยา ดังนั้นคำว่า “เจี้ยน” ในเอกสารตงซี หยางซ่า น่าจะหมายถึงการบูรณะมากกว่า

หากพิจารณาถึงเวลาในการสร้างหรือการบูรณะพระพุทธรูปหรือสิ่งต่าง ๆ ในอดีตต้องกินเวลานาน และช่วงเวลาที่เจิ้งเหออยู่ในไทยนั้นมียุทธศาสตร์ที่จำกัด ไม่สามารถกำกับดูแลการสร้างด้วยตนเอง จึงเป็นเหตุทำให้เจิ้งเหอต้องเดินทางมาไทยติดกันหลายครั้ง เพื่อตรวจตราความคืบหน้าในการบูรณะวัดพนัญเชิงก็เป็นได้ อย่างไรก็ตาม หากเจิ้งเหอเป็นประธานการสร้างหรือการบูรณะวัดวาอาราม รวมถึงพระพุทธรูปสำคัญจริงตามคำในเอกสารตงซี หยางซ่า เชื่อว่า จะต้องรู้ถึงพระเนตรพระกรรณของกษัตริย์กรุงศรีอยุธยาอย่างแน่นอน จึงอาจเป็นไปได้ว่าการบูรณะวัดพนัญเชิงของเจิ้งเหอนั้น ไม่ว่าจะเป็นการบูรณะพระอารามหรือองค์พระพุทธรูปคงได้รับพระบรมราชานุญาตจากพระมหากษัตริย์ไทยแล้ว

เมื่อพิจารณาถึงช่วงเวลาที่เจิ้งเหอเดินทางมาสยามนั้น ตรงกับปลายรัชกาลสมเด็จพระเจ้าบรมราชา (ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1938-1952) ต่อเนื่องถึงต้นรัชกาลสมเด็จพระนครินทราธิราช (สมเด็จพระอินทราชา หรือเจ้านครอินทร์ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. 1952-1967) ซึ่งเป็นช่วงการเปลี่ยนจากราชวงศ์อู่ทองมาเป็นราชวงศ์สุพรรณภูมิอีกครั้ง ทั้งนี้เจ้านครอินทร์ทรงมีสายสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับจักรพรรดิจินมาตั้งแต่ครั้งยังครองเมืองสุพรรณบุรี และเคยเสด็จไปเมืองจีนด้วยพระองค์เอง และเคยแต่งทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการแก่จักรพรรดิหมิงไท่จูหลายครั้ง (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559, น. 95-118) เมื่อจักรพรรดิหย่งเล่อเสด็จขึ้นครองราชย์ก็ได้แต่งตั้งคณะทูตเดินทางมาสยาม พร้อมพระราชทานดวงตราเงินชุบทองประดับรูปอูฐและพระบรมราโชวาทแก่เจ้านครอินทร์ เมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 1946 และวันที่ 10 ตุลาคมปีเดียวกันก็ได้ส่งทูตมายังสยาม เพื่อพระราชทานกำลังใจแก่เจ้านครอินทร์อีกครั้ง เมื่อเจ้านครอินทร์เสด็จขึ้นครองราชย์ ก็ได้แต่งตั้งคณะทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการแก่จักรพรรดิหย่งเล่ออย่างต่อเนื่อง (วินัย พงศ์ศรีเพียร, 2559, น. 120-129)

ประเด็นชวนคิดต่อไป คือ หากเจ้เหงหรือร่วมบูรณะหรือสร้างวัดพนัญเชิงหรือพระพุทธรูปจริง ทำไมบันทึกหรือเอกสารร่วมสมัยเดียวกับเจ้เหงกลับไม่เคยกล่าวถึงเหตุการณ์ดังกล่าวเลย ทั้งใน “ชมเพลินเริงสำเภา” 《星槎勝覽》 ของเฟี้ยซัน (費信) “ชมเพลินเริงขอบสมุทร” 《瀛涯勝覽》 ของหม่าฮ้วน (馬歡) รวมถึง “จดหมายเหตุอนารยะประเทศทะเลตะวันตก” 《西洋番國志》 ของกงเจิน (鞏珍) โดยเฉพาะเฟี้ยซัน ผู้แต่ง “ชมเพลินเริงสำเภา” ที่เดินทางมาสยามพร้อมกับเจ้เหงระหว่าง พ.ศ. 1952-1976

จากการสืบค้นเอกสารเท่าที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน อาจสันนิษฐานคำตอบได้ 2 แนวทาง คือ 1) การบูรณะหรือซ่อมสร้างวัดพนัญเชิงเป็นกิจส่วนตัว กล่าวคือ เกิดจากความศรัทธาของเจ้เหงเอง ไม่ได้เป็นหน้าที่ตามพระบรมราชโองการหรือพระราชประสงค์ของจักรพรรดิ หรือ 2) เจ้เหงอาจขอร้องไม่ให้นักบันทึกเหตุการณ์การซ่อมสร้างวัดพนัญเชิงนี้

การบูรณะวัดพนัญเชิงอาจเกิดจากความเลื่อมใสศรัทธาของเจ้เหงเอง หรืออาจเป็นเพราะชาวจีนที่อาศัยอยู่ในกรุงศรีอยุธยาขอให้ท่านเป็นประธานในงานบุญใหญ่ดังกล่าวก็เป็นได้ แต่ทั้งนี้งานบุญดังกล่าวไม่ได้รับพระบรมราชานุญาตจากองค์จักรพรรดิ จึงอาจเป็นไปได้ว่า เจ้เหงอาจร้องขอเฟี้ยซันไม่ให้นักบันทึกเหตุการณ์ครั้งนี้ เพราะอาจถูกผู้ไม่หวังดีนำไปเล่าขานในทำนองเป็นเท็จ กระทั่งนำภัยมาถึงตนเองได้ เมื่อเวลาผ่านไปนับร้อยปี เรื่องราวการบูรณะวัดพนัญเชิงที่มีพระพุทธรูปองค์โตขนาดเท่ากับหลังคาวิหารจึงได้รับการจดบันทึกอยู่ในเอกสารตงซีหยังเข้าหรือหลังจากเจ้เหงสิ้นบุญไปแล้วกว่า 184 ปี เป็นการตกทอดความทรงจำของชาวจีนในสยามจากรุ่นสู่รุ่น หรือเป็นการสร้างตำนานความผูกพันระหว่างเจ้เหงกับหลวงพ่อดองคี่นี้ในยุคหลัง

2) การเชื่อมโยงเจ้เหงกับหลวงพ่อดอง วัดพนัญเชิง

พระพุทธรูปปางมารวิชัยที่ประดิษฐานภายในวิหารหลวง วัดพนัญเชิง ชาวบ้านทั่วไปเรียกขานว่า “พระโต” หรือ “หลวงพ่อดอง” แต่ในหมู่ชาวจีนจะเรียกว่า “ซำปอกง” (三寶公) หรือ “ซำปอฮุกกง” (三寶佛公) เชื่อว่าชาวจีนในไทยพยายามที่จะเชื่อมโยงพระพุทธรูปองค์นี้ในฐานะองค์ตัวแทนของเจ้เหง ด้วยการนำชื่อเจ้เหงมาเรียกขานพระพุทธรูปองค์นี้ ทว่าการเชื่อมโยงในประเด็นดังกล่าวเกิดขึ้นเมื่อใด และในอดีตชาวจีนเคยเรียกขานพระพุทธรูปองค์นี้ว่าอย่างไร ปัจจุบันยังไม่มีข้อสรุปที่แน่ชัด แต่เชื่อว่าการเรียกขาน “ซำปอกง” หรือ “ซำปอฮุกกง” เป็นที่รับรู้ในหมู่ชาวจีนด้วยกันก่อน จากนั้นจึงค่อยแพร่หลายในหมู่คนไทยในเวลาต่อมา

ในอดีต พระพุทธรูปองค์โตที่ประดิษฐานอยู่ในวิหารหลวง วัดพนัญเชิงอาจเคยเป็นพระประธานของวัด และเป็นสถานที่สำคัญของกรุงศรีอยุธยาอีกด้วย ดังความในเอกสารภูมิสถานกรุงศรีอยุธยาตอนหนึ่ง ในหนังสือเรื่อง อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา (2550, น. 136) ว่า

“อันนี้เป็นหลักกรุงเทพมหานครศรีอยุธยาใหญ่นั้น คือ พระมหาปราสาทสามองค์กับ พระมหาธาตุวัดพระราม 1 วัดหน้าพระธาตุ 1 วัดราชบุรณะ 1 แลพระมหาเจดีย์ถนอมวัดสวนหลวง ศกสวรรค์ 1 วัดขุนเมืองใจ 1 กับพระพุทธรูปประวิมารวัดพระศรีสรรเพชญ์ 1 วัดมงคลบพิตร 1 แลนอกกรุงเทพ นั้น คือพระมหาเจดีย์ถนอมวัดเจ้าพระยาไทสูงสองเส้นหกวา 1 วัดภูเขาทองสูงสองเส้นห้าวา 1 กับพระประธารวัดเจ้าพะเนางเชิงของพระเจ้าสามโปเตียน (เน้นโดยผู้วิจัย)”

ข้อความข้างต้นนอกจากได้ให้รายละเอียดเกี่ยวกับหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิง ในฐานะหลักสำคัญที่อยู่นอกตัวเมืองกรุงศรีอยุธยาแล้ว ความน่าสนใจของข้อมูลชุดนี้ยังอยู่ที่คำว่า “พระเจ้าสามโปเตียน”

- คำว่า “พระเจ้า” ในภาษาไทย หมายถึง ภิกษุสงฆ์ เทพผู้เป็นใหญ่ พระพุทธรูป หรือ ใช้เป็นคำนำหน้านามของกษัตริย์และเจ้านาย (มานิต มานิตเจริญ, 2547, น. 574)

- คำว่า “สามโป” เป็นไปได้ว่าอาจเพี้ยนมาจากคำว่า “ซาปอ” หรือ “ซานเปา” ในภาษาจีน ซึ่งน่าจะเชื่อได้ว่าหมายถึงเจิ้งเหอ

- คำว่า “เตียน” อาจเพี้ยนมาจากภาษาจีนจากคำว่า “เตียน” (殿) ที่แปลว่า วิหารหรือ ตำหนัก หรืออาจเพี้ยนมาจากคำว่า “เตีย” (爹) ที่แปลว่า พ่อหรือผู้อาวุโสเพศชายก็เป็นได้ ซึ่งคำว่า “เตีย” จะมีความหมายคล้ายกับคำว่า “กง” (公) ที่ใช้เรียกแทนบุรุษที่สูงวัย ผู้เป็นใหญ่ด้วยความเคารพหรือเทพเจ้า

ดังนั้น เมื่อรวมความของประโยค “พระประธารวัดเจ้าพะเนางเชิงของพระเจ้าสามโปเตียน” ก็มีความหมายที่เป็นไปได้มากที่สุดว่า พระประธารวัดพนัญเชิงของซาปออง (เจิ้งเหอ) นั้นเอง จึงสันนิษฐานว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” ในเอกสารดังกล่าวน่าจะเพี้ยนมาจากภาษาจีนว่า “ซาปออง” ขณะที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับหลวงพ่อดโต วัดพนัญเชิงที่พระเจ้าสามโปเตียนเป็นผู้สร้างไว้ว่า (นริศรานวุติวงศ์และดำรงราชานุภาพ, 2504, น. 159-160)

“ที่ว่าพระเจ้าสามโปเตียนสร้างพระเจ้าแพนงเชิงนั้น จะเป็นพระเจ้ากรุงจีนเห็นจะไม่ได้ สมัยนั้นพวกจีนหนีพวกมงโกลไปอยู่ต่างประเทศมาก อาจจะมี “เจ้า” หรือผู้ดีจีนที่หนีมาตั้งภูมิลำเนาอยู่เมืองอโยธยา มาคิดอ่านชักชวนเมืองอโยธยา ให้สร้างพระเจ้าแพนงเชิงก็เป็นได้ คำว่า “สามโปเตียน” ดูใกล้กับคำว่า “สามปางง” ที่จีนเรียกพระเจ้าแพนงเชิงอยู่จนบัดนี้ จะเป็นคำเรียกนามองค์พระดอกกระมัง”

ข้อสันนิษฐานของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ ที่ว่า อาจจะมี “เจ้า” หรือผู้ดีจีน เป็นผู้สร้างพระเจ้าพนัญเชิงนั้น สอดคล้องกับความตอนหนึ่งในเอกสารตงซีหยังเช่าของจั้งเซี่ย ที่กล่าวถึงเจิ้งเหอว่าเป็นผู้สร้างพระพุทธรูปขนาดใหญ่องค์หนึ่ง และผู้คนส่วนมากเชื่อว่าพระพุทธรูปองค์นั้นก็คือหลวงพ่อดโตซาปออง วัดพนัญเชิง ดังนั้น การที่เอกสารภูมิสถานกรุงศรีอยุธยาได้

กล่าวถึง “พระประธารวัดเจ้าพะเนางเชิงของพระเจ้าสามโปเตียน” แสดงให้เห็นว่าชาวไทยเองก็รับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับความผูกพันระหว่างหลวงพ่โต วัดพนัญเชิง กับเจิ้งเหอมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลายแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากสำนวนที่ปรากฏในเอกสารก่อนข้างเชื่อว่า ผู้แต่งเกิดในยุคดังกล่าว แม้เอกสารจะถูกเรียบเรียงขึ้นในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ก็ตาม (อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา, 2550, น. 121)

ในคราวบูรณปฏิสังขรณ์หลวงพ่โต วัดพนัญเชิง ครั้งใหญ่ เมื่อราว พ.ศ. 2398 พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชศรัทธาเสด็จพระราชดำเนินไปในการปิดทององค์หลวงพ่โต วัดพนัญเชิงด้วยพระองค์เอง (ส.พลายน้อย, 2556, น. 115) และได้พระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระพุทธรูปรัตนนายก” เช่นเดียวกับ หลวงพ่โตเข้าปออง วัดกัลยาณมิตรกรุงเทพฯ (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542, น. 4097) เชื่อได้ว่าพระองค์ทรงแปลความจากคำว่า “เข้าปออง” ในภาษาจีน (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2542, น. 158) โดยคำว่า

“ชำ” (三) ออกเสียงในภาษาจีนกลางว่า “ซาน” หมายถึง สามหรือไตร

“ปอ” (寶) ออกเสียงในภาษาจีนกลางว่า “เป่า” หมายถึง สิ่งของล้ำค่าหรือรัตนะ

“กง” (公) ออกเสียงเหมือนกันในภาษาจีนกลาง หมายถึง ผู้เป็นใหญ่ ผู้อาวุโสเพศชาย ใช้เรียกได้ทั้งเทพเจ้าหรือบุคคลที่ตนเองเคารพนับถือ

แม้ว่า “ชำปอ” หรือ “ซานเป่า” จะมีความหมายว่า “พระไตรรัตน์” หรือ “พระรัตนตรัย” แต่คำดังนี้ก็ใช้เป็นชื่อเรียกของเจิ้งเหอ และที่สำคัญที่สุดคือ รัชกาลที่ 4 ทรงห้อยท้ายนามพระพุทธรูปว่า “นายก” ที่สะท้อนถึงความหมายของคำว่า ผู้นำ ผู้เป็นหัวหน้า ผู้บัญชาการ ที่แสดงถึงบทบาทของเจิ้งเหอในฐานะผู้นำกองเรือมหาสมบัติของราชสำนักหมิงที่รับพระราชบัญญัติออกทำการสมุทรยัตรานั่นเอง

หลักฐานสำคัญที่ทำให้เชื่อได้ว่า หลวงพ่โต วัดพนัญเชิง มีความเกี่ยวข้องกับเจิ้งเหอคือ แผ่นป้ายไม้กลอนคู่จารึกอักษรจีนบนเสาประตูทางเข้าพระวิหาร เขียนว่า “七度使鄰邦有明盛紀傳異域，三保駕慈航萬國衣冠拜故都” แปลความได้ว่า “ราชทูตสมุทรยัตราเจ็ดครั้ง ชื่อก้องตำนานขจรทั่วแดนนานา ซานเป่าคุมเรือด้วยเมตตา หมิ่นประเทศต่างล้วนมาเงินถวายความภักดี” กลอนคู่นี้ตอกย้ำถึงความผูกพันระหว่างหลวงพ่โตกับเจิ้งเหอไว้อย่างแนบแน่น แม้จะไม่ปรากฏปีที่สร้างแผ่นป้ายไม้กลอนคู่ แต่เชื่อว่าคงมีมาตั้งแต่ พ.ศ. 2261 ตรงกับปีที่ 57 ของจักรพรรดิคังซี (Chen, 2000, p. 191)

เจิ้งเหอคือตัวแทนความยิ่งใหญ่แห่งราชสำนักจีนที่ชาวจีนในสยามภาคภูมิใจ (แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย, 2550, น. 34-35) และเมื่อชาวจีนในไทยนำชื่อของเจิ้งเหอมาใช้เรียกชื่อของพระพุทธรูป จึงเปรียบได้ว่าหลวงพ่โต ชำปออง คือตัวแทนของเจิ้งเหอ การกราบไหว้หลวง

พ่อโตเข้าปออง จึงเสมือนบูชาตัวแทนของบรรพบุรุษและเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในคราวเดียวกัน (ปริวัฒน์ จันทร, 2548, น. 65-68)

3) หลวงพ่อโตเข้าปอองในสังคมไทย

ด้วยแรงศรัทธาที่ประชาชนมีต่อหลวงพ่โตเข้าปอองแห่งวัดพนัญเชิง จึงมีการจำลององค์หลวงพ่โตเข้าปอองสำหรับกราบไหว้บูชาขึ้น และส่วนมากมักเชื่อต่อๆ กันว่า หลวงพ่โตเข้าปอององค์จริงมีเพียง 3 องค์เท่านั้น (กองบรรณธิการข่าวสด, 2552, น. 46) ได้แก่ วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร กรุงเทพฯ และวัดอู่กุฎยภาติการาม จังหวัดฉะเชิงเทรา แต่จากการสำรวจพบว่า มีการจำลองหลวงพ่โตเข้าปอองเป็นพระประธานในพระอุโบสถหรือพระวิหารกระจายอยู่ทั่วประเทศ

หลวงพ่โตเข้าปออง วัดกัลยาณมิตร สร้างขึ้นโดยชาวจีนชื่อ เต้า แซ่เอ็ง เมื่อ พ.ศ. 2368 ต่อมาคือเจ้าพระยานิกรบดินทร์ (เจ้าสัวโต) ต้นสกุลกัลยาณมิตร (กรมการศาสนา, 2551, น. 190-191) กล่าวคือ ครั้งดำรงตำแหน่งพระยาราชสุภาวดีศรีบรมหงส์ ได้อุทิศที่ดินและซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อสร้างวัด ต่อมาได้น้อมเกล้าฯ ถวายเป็นพระอารามหลวง (ส. พลายน้อย, 2545, น. 115-116) ซึ่งรัชกาลที่ 3 มีพระราชประสงค์ให้สร้างพระพุทธรูปองค์ใหญ่อยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาเหมือนกรุงเก่า ทรงให้จำลององค์หลวงพ่โตวัดพนัญเชิงมาเป็นพระประธานของพระวิหาร ต่อมารัชกาลที่ 4 ได้พระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก” (ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี, 2548, น. 289)

วัดอู่กุฎยภาติการาม เดิมชื่อวัดเข้าปออง ในอดีตเป็นวัดจีนนิกายแต่ปัจจุบันเป็นวัดอนัมนิกาย กล่าวกันว่า เมื่อ พ.ศ. 2449 มีเศรษฐีชาวจีนพ่อลูก 2 คน คือ หลงจูอี้ (พ่อ) กับ หลงจูแดง (ลูก) ซึ่งต่อมาได้รับบรรดาศักดิ์เป็นขุนพิพิธพานิชกรรม เลื่อมใสศรัทธาต่อหลวงพ่โตวัดพนัญเชิงวรวิหารอย่างมาก จึงได้สละทรัพย์สร้างพระเข้าปอองไว้สักการะ หน้าตักกว้าง 6.5 เมตร และสูง 12 เมตร เมื่อครั้งรัชกาลที่ 5 เสด็จพระราชดำเนินมาเมืองแปดริ้วเพื่อทรงเปิดเส้นทางรถไฟสายกรุงเทพฯ-ฉะเชิงเทราเมื่อ พ.ศ. 2450 ได้เสด็จ มาที่วัดเข้าปอองแห่งนี้ และมีพระราชศรัทธาบริจาคเงิน จำนวน 200 บาท ร่วมสมทบทุนสร้างพระอารามและบูรณปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป และพระราชทานนามวัดนี้ว่า “วัดอู่กุฎยภาติการาม” เมื่อทรงทราบว่า พระพุทธรูปองค์โตได้จำลองแบบมาจากวัดพนัญเชิง จึงพระราชทานนามพระพุทธรูปองค์นี้ว่า “พระพุทธรูปไตรรัตน์นายก” เช่นกัน (ปริวัฒน์ จันทร, 2548, น. 69-71)

ภาพที่ 1 พระพุทธไตรรัตนนายก

วัดพนัญเชิงวรวิหาร
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
(ถ่ายเมื่อ 26 มกราคม 2553)

วัดกัลยาณมิตรธรรมมหาวิหาร
กรุงเทพมหานคร
(ถ่ายเมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2557)

วัดอุภัยภาติการาม
จังหวัดฉะเชิงเทรา
(ถ่ายเมื่อ 15 ธันวาคม 2556)

ทั้งนี้การที่รัชกาลที่ 4 และรัชกาลที่ 5 พระราชทานนามของพระพุทธรูปว่า “พระพุทธไตรรัตนนายก” เพราะถือว่าการสร้างหลวงพ่โตเข้าปอของวัดกัลยาณมิตรและวัดอุภัยภาติการาม ได้สืบทอดคติการสร้างองค์จำลองมาจากหลวงพ่โตเข้าปอของ วัดพนัญเชิง และจะเป็นไปได้หรือไม่ว่า การที่หลวงพ่โตเข้าปอทั้ง 3 องค์ ได้รับพระราชทานนามจากพระมหากษัตริย์ ได้กลายเป็นการตีกรอบการรับรู้ของคนทั่วไปว่าพระพุทธรูปทั้ง 3 องค์นี้ เป็นหลวงพ่โตเข้าปอ “องค์จริง” โดยยึดเอานามพระราชทานว่า “พระพุทธไตรรัตนนายก” เป็นสำคัญ

จากการสำรวจและศึกษาแผนป้าย รวมถึงประวัติความเป็นมาของวัด ศาสนสถานต่างๆ ในเบื้องต้นพบว่า พระพุทธรูปที่ชาวบ้านเรียกขานว่า “เข้าปอ” ประดิษฐานทั้งในวัดไทยและศาสนสถานจีน เช่น ศาลเจ้า โรงเจ มูลนิธิ เป็นต้น โดยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ด้วยกันคือ กลุ่มวัดของไทย และกลุ่มของศาสนสถานจีน

ตารางที่ 1

ตัวอย่างรายชื่อวัดที่ประดิษฐานหลวงพ่โตเข้าปอ/พระพุทธไตรรัตนนายกองค์จำลอง

ชื่อวัด	ที่ตั้ง	ปางพระพุทธรูป
วัดประยูรวงศาวาส	เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	ปางมารวิชัย
วัดพลับพลาชัย	เขตบ่อนปราบศัตรูฝ่าย กรุงเทพฯ	ปางมารวิชัย
วัดวราฆาตยภินทสธาราม	เขตธนบุรี กรุงเทพฯ	ปางสมาธิ
วัดหัวกระบือ	เขตบางขุนเทียน กรุงเทพฯ	ปางมารวิชัย
วัดราษฎร์ประคองธรรม	อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี	ปางมารวิชัย

ชื่อวัด	ที่ตั้ง	ปางพระพุทธรูป
วัดเกาะเกียง	อำเภอเมืองปทุมธานี จังหวัดปทุมธานี	ปางมารวิชัย
วัดนครหลวง	อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา	ปางมารวิชัย
วัดนครชื่นชูม	อำเภอสามพราน จังหวัดนครปฐม	ปางมารวิชัย
วัดปราโมทย์	อำเภอบางคนที จังหวัดสมุทรสงคราม	ปางพระศรีอารีย์
วัดอินทาราม	อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม	ปางมารวิชัย
วัดพระพุทธรบาท	อำเภอพระพุทธรบาท จังหวัดสระบุรี	ปางป่าเลไลยก์
วัดมงคลรัตนาราม	อำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์	ปางมารวิชัย
วัดท่าทองน้อย	อำเภอพรหมพิราม จังหวัดพิษณุโลก	ปางมารวิชัย
วัดอุตุมิงควาส	อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี	ปางมารวิชัย
วัดมัชฌิมภูมิ	อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง	ปางมารวิชัย
วัดภูมิประสิทธิ์	อำเภอปะเหลียน จังหวัดตรัง	ปางมารวิชัย
วัดห้วยยอด	อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง	ปางมารวิชัย
วัดคลองท่อม	อำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่	ลักษณะท้องถิ่น

สำหรับวัดแบบไทยซึ่งเป็นที่ประดิษฐานหลวงพ่โตช่าปอกงนั้นไม่ได้จำกัดอยู่แต่ในจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่เป็นต้นธารของความศรัทธาหรือจังหวัดใกล้เคียงเท่านั้น แต่ยังพบพระพุทธรูปองค์ช่าปอกงในอีกหลายจังหวัดของไทย ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในเขตภาคกลางและภาคใต้ ยังไม่พบในเขตภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนพุทธลักษณะที่ใช้ในการสร้างหลวงพ่โตช่าปอกงนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นปางมารวิชัย หรือที่เรียกว่าปางสะดุ้งมาร แต่ก็ยังพบพระพุทธรูปปางอื่นๆ ด้วย เช่น ปางสมาธิ ปางป่าเลไลยก์ ปางพระศรีอารีย์ เป็นต้น จึงพอสรุปได้ว่า พุทธลักษณะของพระพุทธรูปที่ปัจจุบันเรียกว่า “ช่าปอกง” ในสังคมไทยมีความหลากหลาย แต่สร้างเป็นปางมารวิชัยมากกว่าปางอื่นๆ

ส่วนศาสนสถานแบบจีนที่มีพระพุทธรูปหลวงพ่โตช่าปอกงประดิษฐานอยู่ เช่น

1. ศาลหลวงพ่โตช่าปอกง เขตสาทร กรุงเทพฯ
2. สมาคมกุศลสงเคราะห์ หลวงพ่พนัญเชิง อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม
3. ศาลเจ้าช่าปอกง อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
4. มูลนิธิช่าปอกง (หลวงพ่โต) อำเภอทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นต้น

อนึ่ง ศาสนสถานจีนในไทยหลายแห่งมีการประดิษฐานพระพุทธรูปที่มีพุทธลักษณะแบบไทยอยู่ร่วมกับองค์เทวรูปของเทพเจ้าจีน ส่วนหนึ่งอาจเป็นการสืบทอดคติความเชื่อที่ว่าด้วยหลวงพ่โตช่าปอกง เนื่องจากชาวจีนได้รับพุทธศาสนาเถรวาทตามความเชื่อของคนไทย และไม่ขัดกับหลักความเชื่อที่มีมาแต่ดั้งเดิมด้วย

3.2 รูปเคารพเจิ้งเหอในลักษณะพระภิกษุแบบจีนนิกาย

ศาลเจ้าแม่มาจ้อโป๋ ตั้งอยู่ถนนบริรักษ์บำรุง ตำบลท้ายช้าง อำเภอเมืองฯ จังหวัดพังงา เดิมเป็นศาลเจ้าขนาดเล็ก สร้างขึ้นราว พ.ศ. 2420 เล่ากันว่า คนจีนที่มีอาชีพเดินเรือสำเภากลางในสมัยโบราณ ทั้งพวกพ่อค้าและชาวประมงต่างเคารพนับถือเจ้าแม่มาจ้อโป๋เสมือนหนึ่งเป็นแม่ย่านางเรือทุกลำ ต่อมาเรือสำเภาลำหนึ่งเกิดอัปปางกลางทะเลเล็ก แต่รูปสลักเจ้าแม่มาจ้อโป๋กลับลอยน้ำมาไหลที่ชายหาดไร่แดงโมเมืองพังงา ชาวจีนจึงได้สร้างศาลขึ้นในบริเวณที่พบรูปเคารพเจ้าแม่ (พิเศษ เจียจันทรพงษ์, 2544, น. 95) ซึ่งเจ้าแม่ “มาจ้อโป๋” น่าจะมาจากคำว่า “มาจู่ผัว” (媽祖婆) ก็คือองค์เจ้าแม่มาจู่ที่ชาวเรือให้ความเคารพนับถือนั่นเอง

ศาลเจ้าแห่งนี้ได้รับพระราชทานเครื่องสังเค็ด⁵ ในงานพระบรมศพของรัชกาลที่ 5 โดยรัชกาลที่ 6 อุทิศถวายเป็นพระราชกุศล เป็นกระถางรูปที่ตรงกลางมีจารึกอักษรพระปรมาภิไธย จปร. ศาลเจ้าแห่งนี้มี “มาจ้อ” หรือ “มาจู่” หรือแม่ย่านางเรือเป็นเทพประธาน ด้านขวามือเทพเจ้ากวนอู ส่วนด้านซ้ายมือเทพเจ้าที่ นอกจากนี้ยังมีรูปเคารพเทพเจ้าในคติจีนอีกหลายองค์ แทนบูชาภายในศาลจะมีแผ่นป้ายอักษรจีนและไทยกำกับอยู่หน้ารูปเคารพเหล่านั้น จากการสำรวจศาลเจ้าแห่งนี้ พบว่า มีการบูชาเจิ้งเหอรวมอยู่ด้วย การที่เจิ้งเหอได้รับการบูชาในศาลเจ้าแม่มาจ้อโป๋ แสดงถึงความผูกพันระหว่างเจ้าแม่มาจู่กับเจิ้งเหอได้เป็นอย่างดี เพราะในช่วงที่เจิ้งเหอเดินทางสมุทรยาตรา เจิ้งเหอมีความศรัทธาต่อเจ้าแม่องค์นี้อย่างมาก

เมื่อวันที่ 4 พฤษภาคม 2557 ผู้วิจัยพบแผ่นป้ายเขียนอักษรจีน 4 ตัว อ่านว่า “ซานเป่าไท่เจี้ยน” (三寶太監) แปลความว่า ชั้นที่ซานเป่า ส่วนภาษาไทยเขียนว่า “สามโป๋” ซึ่งก็คือ “ซานเป่า” นั่นเอง แผ่นป้ายอักษรจีนนี้อยู่หน้ารูปเคารพที่มีลักษณะเหมือนนักบวชจีน กลางกระหม่อมมีรอยรูปจี้ อยู่ในท่อนั่ง มือทั้งสองอยู่ในท่ากฏกมุทรา กล่าวคือ เหยียดนิ้วโป้ง นิ้วชี้ และนิ้วก้อยออก พับนิ้วกลางและนิ้วนาง วางอยู่บนหัวเข่าทั้งสอง (ท่ากฏกมุทราเป็นมุทราที่ปรากฏประจำสำหรับพระโพธิสัตว์ฝ่ายมหายาน)

ต่อมาเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2560 ผู้วิจัยเดินทางไปศาลเจ้าดังกล่าวอีกครั้ง พบว่าแผ่นป้ายดังกล่าวย้ายไปอยู่หน้ารูปเคารพอีกองค์หนึ่ง ซึ่งรูปเคารพองค์ดังกล่าวมีลักษณะเป็นนักบวชจีน ห่มจีวรแบบจีน มือขวาวางบนเข่า มือซ้ายยกขึ้นอยู่กลางอกในท่ากฏกมุทรา ไม่ทราบแน่ชัดว่าแผ่นป้ายดังกล่าวได้ย้ายมาไว้ตรงรูปเคารพนี้เมื่อไหร่

ประเด็นที่น่าสนใจจากรูปเคารพ “สามโป๋” ก็คือ รูปเคารพทั้งสององค์ล้วนเป็นรูปนักบวชในพระพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน (พระจีน) การที่รูปเคารพเจิ้งเหอ ภายในศาลเจ้าแห่งนี้มีลักษณะ

⁵ ทานวัตถุที่เจ้าภาพจัดถวายแก่สงฆ์หรือภิกษุผู้เทศน์หรือชักบังสุกุลในเวลาปลงศพผู้วายชนม์ พระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ดังนั้นจึงมีการสร้างเครื่องสังเค็ดถวายไปยังศาลเจ้ามัสยิด โบสถ์คริสต์ด้วย

สวมชุดนักบวชเช่นนี้ จึงอุปมาได้ว่าชาวจีนในไทยส่วนหนึ่งบูชาเจิ้งเหอในฐานะนักบวชในพระพุทธศาสนา หรือบูชาในฐานะพระโพธิสัตว์อีกองค์หนึ่ง โดยความเชื่อในลักษณะดังกล่าวไม่ได้มีแค่ในไทยเท่านั้น ชาวจีนในมาเลเซียก็มีความเชื่อเช่นกัน อาทิ ศาลเจ้าซานเป่า กรุงกัวลาลัมเปอร์ เป็นต้น

ภาพที่ 2 รูปเคารพเจิ้งเหอในลักษณะพระภิกษุแบบจีนนิยาย

รูปเคารพสามไป๋
ศาลเจ้าแม่มาจ้อไป๋
อำเภอเมืองฯ จังหวัดพังงา
(ถ่ายเมื่อ 4 พฤษภาคม 2557)

รูปเคารพสามไป๋
ศาลเจ้าแม่มาจ้อไป๋
อำเภอเมืองฯ จังหวัดพังงา
(ถ่ายเมื่อ 1 ตุลาคม 2560)

รูปเคารพเจิ้งเหอ
ศาลเจ้าซานเป่า
กรุงกัวลาลัมเปอร์ มาเลเซีย
(ถ่ายเมื่อ 27 ตุลาคม 2556)

3.3 รูปเคารพเจิ้งเหอในลักษณะเทพเจ้าจีน

ในประเทศจีนได้บูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าฆ่าปองกและสวินไห่ต้าเจิน (巡海大臣) แต่ในสังคมไทย นอกจากจะบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าฆ่าปองกแล้ว ยังได้รับการบูชาเป็นเทพเจ้าปุ่นถ้ำกงหรือออกเสียงภาษาจีนกลางว่า “เป็นโถวกง”⁶ (本頭公) ด้วย

1) เจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าฆ่าปองก

ปรีวัฒน์ จันทร (2548, น. 70) ได้นำเสนอรูปเคารพของเจิ้งเหอที่วัดทิพยวารีวิหาร แขวงวังบูรพาภิรมย์ เขตพระนคร กรุงเทพฯ ที่เป็นเทพเจ้าฆ่าปองก โดยมีลักษณะเป็นชายวัยกลางคน ใบหน้าเรียวไม่มีหนวด อยู่ในท่ายืน สวมชุดขุนนางฝ่ายบู๊ (ชุดนักรบ) มือขวาถือกระบอง มือซ้ายกำแน่และวางลงที่เอว ซึ่งน่าจะเป็นรูปแทนของเจิ้งเหอในฐานะผู้นำกองเรือมหาสมบัติ

⁶ เทพเจ้าองค์นี้ได้รับการนับถืออย่างมากในสังคมไทย การสะกดชื่อของเทพเจ้าองค์นี้แตกต่างกันไปตามสำเนียงแต่ละท้องถิ่นที่ตนคุ้นเคย งานวิจัยชิ้นนี้ยึดตามป้ายที่จารึกอยู่หน้าศาลเจ้า หากไม่ปรากฏชื่อเรียกก็ใช้ชื่อเรียกกลางว่า “ปุ่นถ้ำกง” หากจะอธิบายตัวอักษรจีนจะใช้ว่า “เป็นโถวกง”

ส่วนรูปเคารพเจิ้งเหอที่วัดห้วยยอด จังหวัดตรัง มีลักษณะเป็นเทพเจ้าเช่นกัน จากรูปถ่ายที่นำออกเผยแพร่สู่สาธารณชนบน Facebook ของศาลเจ้าซัมโปกง แสดงให้เห็นว่ารูปเคารพเจิ้งเหอที่ศาลเจ้าแห่งนี้ เป็นชายวัยกลางคนใบหน้าสีชมพู ไม่มีหนวด สวมชุดขุนนางชั้นที่สีขาว ตรงกลางมีลายหมิงหลง⁷ (蟒龍) สีทอง มือขวาและมือซ้ายจับเข็มขัด

ความเป็นมาของรูปเคารพซาปองกั๊งที่วัดทิพยวารีวิหารและวัดห้วยยอดไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด แต่สามารถเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า ในสังคมไทยมีการบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าซาปองกั๊ง โดยรูปเคารพของเทพเจ้าซาปองกั๊งที่พบ มีลักษณะสวมชุดนักรบหรือชุดขุนนางชั้นที่อาจอยู่ทำนองหรือทำย่น ในมือจะถืออาวุธหรือไม่ถือก็ได้

ผู้วิจัยยังสันนิษฐานว่า รูปเคารพขุนศึกซาเป้าภายในศาลเจ้าพ่อเสือ ซอยจุฬาลงกรณ์ 50 แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ ก็น่าจะเป็นรูปเคารพของเจิ้งเหอเช่นกัน เนื่องจากคำว่า “ซาเป้า” อันเป็นนามที่ออกเสียงด้วยภาษาจีนท้องถิ่นของคำว่า “ซานเป่า” ส่วนคำว่า “ขุนศึก” ระบุถึงตำแหน่งหน้าที่ ซึ่งไปสอดคล้องกับตำแหน่งแม่ทัพที่เจิ้งเหอได้รับดั่งที่ปรากฏในวรรณกรรมชั้นที่ซานเป่าท่องทะเลตะวันตก

รูปเคารพขุนศึกซาเป้าประดิษฐานอยู่ที่แท่นบูชากลางร่วมกับเทพเจ้าเสวียนเทียนซังตี่⁸ (玄天上帝) ตำแหน่งเทพประธาน ส่วนเบื้องซ้ายคือขุนศึกซาเป้า อยู่ในทำนอง ใบหน้าสีขาวนวล มีหนวดสีดำ สวมชุดขุนศึกลายหมิงหลง มือซ้ายจับเข็มขัด มือขวาถือกระบี่ เป็นที่น่าสังเกตว่ารูปเคารพขุนศึกซาเป้านี้ต่างกับรูปเคารพเจิ้งเหอทั่วไป กล่าวคือ รูปเคารพองค์นี้มีหนวดเคราสีดำ ซึ่งประเด็นการมีหนวดของเจิ้งเหอมีผู้ให้ความคิดเห็นว่า การสร้างรูปเคารพเจิ้งเหอแบบมีหนวดถือเป็นการยกย่องและบูชาในฐานะเทพเจ้าเท่านั้น (Dong, 2008) ส่วนผู้วิจัยเห็นว่า หนวดเป็นเพียงองค์ประกอบที่แสดงถึงสถานะและวัยของรูปเคารพ หากเราย้อนดูประวัติของเจิ้งเหอจะพบว่า เจิ้งเหอมีอายุถึง 62 ปี ฉะนั้นเหตุใดผู้ที่ศรัทธาเจิ้งเหอจึงไม่สร้างรูปเคารพในลักษณะผู้เฒ่าแต่นิยมชื่นชมรูปลักษณะเป็นวัยกลางคนมากกว่า ทั้งนี้ ผู้วิจัยคิดว่าเรื่องเล่าของเจิ้งเหอส่วนใหญ่

⁷ เป็นสัตว์ในตำนานความเชื่อของชาวจีน มีลักษณะคล้ายมังกร แต่มีกรงเล็บ 4 กรงเล็บ น้อยกว่ามังกรที่มีจำนวน 5 กรงเล็บ ใช้เป็นเครื่องแสดงฐานะที่ต่ำกว่ามังกร

⁸ เป็นเทพเจ้าที่พัฒนาการมาจากการบูชาดาวเหนือในอดีต เป็นเทพแห่งน้ำที่มีเต่าและงูเป็นสัญลักษณ์ (Zhang, 2001, p. 265) ต่อมาได้สร้างตำนานเรื่องเล่าหลายสำนวน หนึ่งในนั้นกล่าวว่า เดิมทีท่านเป็นชายที่มีอาชีพพามาหมู่บ้านหนึ่งรู้สำนักถึงบัพที่ท่าลงไป จึงคิดอยากเดินทางไปเทือกเขาคุนหลุน (崑崙山) เพื่อกราบขอพรต่อเจ้าแม่กวนอิม แต่เนื่องจากกรรมหนักไม่สามารถผ่านแดนศักดิ์สิทธิ์ได้ และเพื่อแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ใจท่านจึงตัดสินใจใช้มีดคว้านท้องตนเอง หยิบลำไส้และกระเพาะล้างในแม่น้ำ จากนั้นก็สิ้นลม ทันใดนั้นเอง สวรรค์มีพระบัญชาให้ขึ้นเป็นเทพบนสวรรค์ นามว่า “ไคซันจุนเจอ” (開心尊者) แปลความว่า ผู้ที่ปีติดีใจ หากแต่เมื่อท่านขึ้นสวรรค์ไปแล้ว ลำไส้และกระเพาะของท่านก็ได้กลายเป็นปีศาจและเต่าทำร้ายผู้คนไปทั่ว เมื่อท่านทราบถึงปัญหา จึงเสด็จลงมาปราบปีศาจร้ายด้วยตนเอง (Lin, 1988, pp. 337-338)

มักพรรณนาถึงขั้นที่ผู้นี้ในลักษณะผู้นำ แม่ทัพ และเป็นวัยที่อยู่ระหว่างการออกสมุทรายาตราในครั้งแรกๆ ซึ่งก็คือตอนวัยกลางคนนั่นเอง

ภาพที่ 3 รูปเคารพเจิ้งเหอในลักษณะเทพเจ้าจีน

เทพเจ้าซาปองก
วัดทิพยวารีวิหาร กรุงเทพฯ
(ปริวัณน์ จันทร, 2548)

เทพเจ้าซัมโปก
วัดห้วยยอด จังหวัดตรัง
(Facebook - zheng.he.trang)

ขุนศึกซาเป้า
ศาลเจ้าพ่อเสือ ซอยจุฬาลงกรณ์ 50
(ถ่ายเมื่อ 1 มิถุนายน 2562)

2) เจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าปูนเถ่ากวง

การบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าปูนเถ่ากวงของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล คือการนับถือดวงวิญญาณของบุคคลสำคัญในประวัติศาสตร์จีนที่ครั้งหนึ่งได้เคยเดินทางมายังชุมชนของตนที่อาศัยอยู่ในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ บุคคลเหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการปกป้อง รักษา ช่วยเหลือพัฒนา และสร้างคุณูปการให้กับชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลอย่างมาก กลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลจึงยกย่องบุคคลดังกล่าวในฐานะผู้นำ หัวหน้า ผู้เป็นใหญ่ เจิ้งเหอเป็นหัวหน้ากองเรือมหาสมบัติ ราชทูตผู้มีอำนาจเต็มของราชสำนักหมิงที่เดินทางมาเยือนดินแดนน้อยใหญ่ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลายครั้ง เป็นผู้สร้างสันติสุข ความเจริญให้กับชุมชนจีนโพ้นทะเล ดังนั้น ชาวจีนโพ้นทะเลจึงยกย่องและบูชาเจิ้งเหอให้เป็นเทพเจ้าประจำกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเล (Shi, 2006, pp. 47-49) ซึ่งในไทยและเวียดนามเรียกขานว่า เทพเจ้าปูนเถ่ากวง

คติความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้าปูนเถ่ากวงในสังคมไทยมีความซับซ้อน กล่าวคือ รูปเคารพที่ใช้เป็นตัวแทนมีความหลากหลาย ตำนาน และชื่อเรียกก็เช่นกัน (สุรสิทธิ์ อมรรณิษตักดิ์, 2556, น. 28-49) แต่ความน่าสนใจอยู่ที่หลวงพ่โตซาปองกแห่งวัดพนัญเชิงก็ถูกเรียกขานว่า “ปูนเถ่ากวง” เช่นกัน ดังความในนิราศวัดเจ้าฟ้าของสุนทรภู่ (พรพิไล เลิศวิชา, 2543, น. 203) บันทึกไว้ว่า

“มาถึงวัดพนัญเชิงเทินถนัด	ว่าเป็นวัดเจ้าฟ้าพระกลาโหม
ผนังก่อย่อมุมเป็นซุ้มโคม	ลอยโพนมเยียมผ่านภาลัย
มีศาลาท่าน้ำดูน้ำขึ้น	ร่มระรื่นรุกขาน่าอาศัย
บิดาพร่ำรำเล่าให้เข้าใจ	ว่าพระใหญ่อย่างเยี่ยงที่เสียดาย
ถ้าบ้านเมืองเคืองเข็ญจะเป็นเหตุ	ก็อาเพศพังหลุดทรุดสลาย
แม้พาราผาสุกสนุกสบาย	พระพักตร์พรายเพราพริ้มคู่มองค์
แต่เจ็กย่านบ้านนั้นก็นับถือ	ร้องเรียกชื่อว่าพระเจ้าปุนเถ่าก้ง”

ดังนั้นการศึกษารูปเคารพของปุนเถ่าก้งในครั้งนี้จึงไม่รวมรูปเคารพของเทพเจ้าหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ ที่ไม่มีความเกี่ยวข้องหรือเชื่อมโยงกับการบูชาเจ้เหอในฐานะปุนเถ่าก้ง โดยผู้วิจัยจะนำรูปเคารพของเจ้เหอที่พบในจีนและสถานที่ต่าง ๆ มาเป็นต้นแบบเพื่อใช้ในการเปรียบเทียบรูปเคารพปุนเถ่าก้งที่ปรากฏในสังคมไทย

จากการสำรวจพบว่ารูปเคารพเทพเจ้าปุนเถ่าก้งของศาลเจ้าปุงเถ่าก้งหนองจอก กรุงเทพมหานคร มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับรูปเคารพของเจ้เหอที่พบในที่ต่าง ๆ อย่างมาก เช่น รูปเคารพเจ้เหอในวัดเฟิ่งซาน เมืองปาเล็มบัง อินโดนีเซีย

ศาลเจ้าปุงเถ่าก้งหนองจอก กรุงเทพฯ เชื่อว่าสร้างขึ้นระหว่างมีการขุดคลองเจ๊ก (ภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นคลองแสนแสบ) ในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อเป็นศูนย์รวมใจและประกอบพิธีตามความเชื่อของชาวจีนที่มาใช้แรงงานเป็นกรรมกรขุดคลอง (มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย, 2542, น. 6908) โดยศาลเจ้าแห่งนี้ได้รับการบูรณะครั้งหลังสุดเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2534

ภาพที่ 4 เปรียบเทียบรูปเคารพเจ้เหอในลักษณะเทพเจ้าจีน

รูปเคารพปุงเถ่าก้ง
ศาลเจ้าปุงเถ่าก้งหนองจอก
กรุงเทพฯ
(ถ่ายเมื่อ 10 ธันวาคม 2557)

รูปเคารพสวินให้ต้าเจิน
ศาลเจ้าเสียนอังกง
มณฑลฝูเจี้ยน จีน
(ถ่ายเมื่อ 17 พฤศจิกายน 2559)

รูปเคารพเจ้เหอ
วัดเฟิ่งซาน
เมืองปาเล็มบัง อินโดนีเซีย
(ถ่ายเมื่อ 17 พฤษภาคม 2562)

แท่นบูชาภายในศาลประกอบด้วยแผ่นป้ายที่สลักชื่อของเทพเจ้า สลักอักษรจีนว่า “เป็นโถวงเส้นเว่ย” (本頭公神位) คำว่า “เป็นโถวง” เป็นชื่อแห่งองค์เทพเจ้าปูนเถ้ากงในภาษาจีนกลาง ส่วนคำว่า “เส้นเว่ย” แปลว่า ที่สถิตแห่งองค์เทพเจ้า รูปเคารพมีอยู่ด้วยกัน 2 องค์ องค์กลางมีขนาดใหญ่ เทวลักษณะในท่านั่ง สวมชุดนักรบแบบจีน ใบหน้าสีขาวนวล มีหนวดสีดำ มือซ้ายวางบนขาซ้าย ส่วนมือขวาถือคทาหยู้อี้ ซึ่งรูปเคารพดังกล่าวพบเห็นทั่วไปในศาลเจ้าต่าง ๆ ส่วนรูปเคารพอีกองค์หนึ่งที่ประดิษฐานอยู่ด้านซ้ายขององค์เทพประธาน ก็คือ องค์รูปเคารพปูนเถ้ากงองค์ดั้งเดิม ซึ่งมีลักษณะต่างจากเทพประธานองค์ใหญ่ กล่าวคือ รูปเคารพอยู่ในท่านั่ง มือซ้ายอยู่ในเสื้อ มือขวาจับปลายแขนเสื้อด้านซ้ายไว้ ใบหน้าสีขาวนวล ไม่มีหนวด ตรงกลางของเสื้อมีลวดลายหมิงหลง สวมเข็มขัดและรองเท้าแบบจีน หมวกมีลักษณะเหมือนเขาสามลูกที่เรียกว่า “ซานซานเม่า” (三山帽) ซึ่งเป็นหมวกขุนนางชั้นที่

ทั้งนี้พบว่า รูปเคารพปูนเถ้ากงองค์นี้มีคล้ายคลึงกับรูปเคารพของเจิ้งเหอที่ถูกค้นพบในหลายแห่ง เช่น รูปเคารพสวีไห่ต้าเจิน ศาลเจ้าเสียนอังกง มณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน รูปเคารพของเจิ้งเหอที่ถูกค้นพบที่เมืองโคชิ ประเทศอินเดีย และรูปเคารพของเจิ้งเหอในวัดเฟิงซาน เมืองปาเล็มบัง ประเทศอินโดนีเซีย ความคล้ายคลึงนี้เองจึงทำให้เชื่อได้ว่ารูปเคารพปูนเถ้ากงในศาลเจ้าหนองจอก คือ รูปจำลองของเจิ้งเหอในลักษณะขุนนางชั้นที่

หากพิจารณาลักษณะและท่าทางของรูปเคารพข้างต้นจะพบว่า การวางมือของรูปเคารพมีความคล้ายกัน นั่นคือ มือขวาจับชายแขนเสื้อของอีกฝั่งหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นท่วงท่าที่ช่างแกะสลักเทวรูปนิยมนำมาเป็นแบบแผนในการสร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอก็ว่าได้ กล่าวคือ มีลักษณะร่วมบางอย่างที่เหมือนกัน ซึ่งคติการสร้างรูปเคารพของชาวจีนส่วนมากอิงอยู่กับตำนานความเชื่อในองค์เทพเจ้านั้น ๆ และที่สำคัญ ภาพวาดเจิ้งเหอในวรรณกรรมเรื่องซันที่ซานเป่าท่งทะเลตะวันตก ฉบับตีพิมพ์ในปี่รัชศกวันลี่ที่ 25 ก็อยู่ในท่วงท่าเดียวกับรูปเคารพดังกล่าว

ภาพที่ 5 เจิ้งเหอในวรรณกรรมเรื่องซันที่ซานเป่าท่งทะเลตะวันตก

(<https://www.magnews.cc/news/2019/02/18/110327.html>)

ดังนั้น หากพิจารณาตีการสร้างรูปเคารพของเจิ้งเหอที่พบเห็นทั่วไป กล่าวคือ ลักษณะมือหนึ่งจับชายแขนเสื้ออีกฝั่งหนึ่งมาเป็นองค์ประกอบสำคัญในการวิเคราะห์ เพื่อเป็นแบบสำหรับเปรียบเทียบรูปเคารพเทพเจ้าปุ่นเถ่ากงในศาลเจ้าต่าง ๆ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า รูปเคารพของเทพเจ้าปุ่นเถ่ากงของศาลเจ้าหลายแห่งก็คือรูปเคารพของเจิ้งเหอ เช่น รูปเคารพเทพเจ้าปุ่นเถ่ากงของศาลเจ้าเล่าปุ่นเถ่ากง ถนนทรงวาด เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพฯ (เทพเจ้าปุ่นเถ่ากงของศาลเจ้าแห่งนี้ เป็นชายวัยกลางคน ใบหน้าไม่มีหนวด อยู่ในท่ายืน สวมชุดนักรบที่มีลายหมั่งหลง) และรูปเคารพเทพเจ้าปิ่งเถ่ากง ในศาลเจ้าปิ่งเถ่ากง อำเภอเมืองฯ จังหวัดสตูล (เทพเจ้าปิ่งเถ่ากงของศาลเจ้าแห่งนี้ เป็นชายวัยกลางคน ใบหน้าสีชมพูหนวด หนวดสีดำ สวมชุดขุนนางกรมวังชั้นที่ อยู่ในท่ายืน สวมชุดที่มีลายหมั่งหลง)

ภาพที่ 6 รูปเคารพเทพเจ้าปุ่นเถ่ากง

ศาลเจ้าเล่าปุ่นเถ่ากง
ถนนทรงวาด กรุงเทพฯ
(ถ่ายเมื่อ 1 มิถุนายน 2562)

ศาลเจ้าปิ่งเถ่ากง
อำเภอเมืองฯ จังหวัดสตูล
(ถ่ายเมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2555)

ถาวร ลิกขโกศล (2562, น. 136-137) ตั้งข้อสังเกตว่า การบูชาปุ่นเถ่ากงในยุคเริ่มแรกทั้งในไทย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ ล้วนเป็นจีนถิ่นฮกเกี้ยน จึงเป็นไปได้ว่าเทพองค์นี้น่าจะเกิดจากชาวจีนฮกเกี้ยนมากกว่าชาวจีนแต้จิ๋ว แม้ว่าปัจจุบันผู้ศรัทธาจำนวนมากเป็นจีนแต้จิ๋วก็ตาม ผู้วิจัยเห็นด้วยกับข้อคิดเห็นนี้ เนื่องจากชาวจีนฮกเกี้ยน โดยเฉพาะกลุ่มวัฒนธรรมหมิ่นหนาน (閩南) หรือฮกเกี้ยนใต้ อันประกอบด้วยเมืองเฉียนโจว จังโจว และเซี่ยหมิน (เซี่ยหมินถือเป็นส่วนหนึ่งของเมืองเฉียนโจวในสมัยราชวงศ์หมิงและชิง) (Chen, 2001, p. 93) ซึ่งชาวจีนฮกเกี้ยนในไทยส่วนใหญ่เป็นชาวจีนกลุ่มวัฒนธรรมฮกเกี้ยนใต้ที่เดินทางเข้ามาค้าขายตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาแล้ว (จีและคณะ, 2548, น. 7) และเมื่อเข้าสู่ยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ชาวจีนฮกเกี้ยนใต้

ยังมีบทบาทสำคัญในหลายด้าน หนึ่งในนั้นคือเป็นผู้ถ่ายทอดความจากรรณกรรมจีน เรื่อง สามก๊ก และไซอิ๋ว จากภาษาจีนเป็นภาษาไทย (กนกพร นุ่มทอง, 2553, น. 19-20) สะท้อนถึงบทบาทของกลุ่มชาวจีนนอกเกียนไตในสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

เมืองเฉียนโจวเป็นเมืองท่าสำคัญแห่งหนึ่งของจีน ท่าเรือเฉียนโจวถูกพัฒนาตั้งแต่ราชวงศ์ถัง รุ่งเรืองสุดในช่วงราชวงศ์ซ่งต่อถึงราชวงศ์หยวน ชาวต่างชาติจำนวนมากแวะพักท่าเรือเฉียนโจวเพื่อแลกเปลี่ยนสินค้า (Cai, 2000, pp. 95-96) ผู้คนแถบนี้ชำนาญด้านการเดินเรือและการค้าขายกับต่างชาติมาช้านาน (Wang, 1988, p. 211) แม้ว่าในช่วงต้นราชวงศ์หมิงรัฐบาลจะมีนโยบายปิดประเทศก็ตาม แต่เจิ้งเหอก็กได้มาแวะพักที่เมืองเฉียนโจว เพื่อเติมเสบียงและจ้างลูกเรือที่ชำนาญการเดินเรือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวเฉียนโจว (Wang, 2011, p. 57) นอกจากนี้ ยังมีข้อมูลที่ทำให้เชื่อได้ว่า น้องสาวของเจิ้งเหอเองก็สมรสกับชาวเมืองเฉียนโจว นั่นหมายความว่า มีเรือญาติของเจิ้งเหอมาอาศัยอยู่ที่เมืองแห่งนี้ (Xu, 2015, p. 95) ดังนั้น ความผูกพันระหว่างเจิ้งเหอกับเมืองเฉียนโจวจึงมีความแนบแน่นยิ่งขึ้น และเมื่อคนจากเมืองแห่งนี้เดินทางไปยังดินแดนต่างๆ ก็ได้นำคติความเชื่อติดตัวไปด้วย ซึ่งการบูชาเจิ้งเหอของชาวจีนโพ้นทะเลในช่วงแรกอาจเกิดจากชาวจีนวัฒนธรรมนอกเกียนไตเป็นหลัก

4. บทสรุป

ด้วยภาพลักษณ์เจิ้งเหอเป็นผู้นำที่มีวิสัยทัศน์ เปิดรับความหลากหลายทางความเชื่อ ได้ช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจและเป็นพลังขับเคลื่อนในการเดินทางสมุทรยatra ทั้งนี้ยังส่งผลให้เจิ้งเหอได้รับความเคารพยกย่องจากผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้คนรอบข้าง ตลอดจนผู้อาศัยในดินแดนที่เจิ้งเหอเคยแวะพัก ก่อให้เกิดการสร้างตำนานความเชื่อที่ผูกโยงกับเจิ้งเหอไว้มากมาย และเมื่อเจิ้งเหอสันบุญ การบูชาเจิ้งเหอในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงบังเกิดขึ้น ซึ่งในสังคมไทยก็มีการบูชาเจิ้งเหอมานานแล้ว

เอกสาร “ตงซีหยังเช่า” บันทึกไว้ว่า ครั้งหนึ่งที่เจิ้งเหอเดินทางมาไทย เคยร่วมบุญสร้างหรือบูรณะพระพุทธรูปองค์ขนาดใหญ่เท่ากับหลังคา หลักฐานชิ้นนี้เป็นข้อมูลหรือชุดความทรงจำของชาวจีนในสยามที่มีต่อเจิ้งเหอผ่านการจดบันทึกของจิ้งเซีย ซึ่งช่วงที่มีการตีพิมพ์เอกสารฉบับนี้ตรงกับสมัยของพระเจ้าทรงธรรม หรือหลังจากเจิ้งเหอที่สันบุญแล้ว 184 ปี ขณะที่เอกสารร่วมสมัยเดียวกับเจิ้งเหอกลับไม่มีหลักฐานชิ้นใดระบุว่าเจิ้งเหอเคยร่วมทำบุญในลักษณะดังกล่าวในไทย ขณะเดียวกันในเอกสารร่วมสมัยของไทยก็ไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับการร่วมบุญในครั้งนั้นเช่นกัน อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ข้อมูลชุดนี้ได้สะท้อนให้เห็นว่าชาวจีนในไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาได้สร้างตำนานความผูกพันระหว่างเจิ้งเหอกับพระพุทธรูปใหญ่องค์หนึ่งในสยาม ซึ่งเชื่อว่าพระพุทธรูปองค์นั้นก็คือ หลวงพ่อโตเจ้าปองแห่งวัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

หลังจากนั้น คนไทยก็รับเอาตำนานดังกล่าวมาเล่าขานในหมู่คนไทยด้วยกันเอง โดยอ้างว่า หลวงพ่อโต วัดพนัญเชิง สร้างโดยชาวจีนที่มีนามว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” จากการสันนิษฐาน ทำให้เชื่อได้ว่า “พระเจ้าสามโปเตียน” ก็คือ ซำปอกง ซึ่ง “ซำปอกง” เป็นชื่อเรียกหนึ่งของเจิ้งเหอ ออกเสียงภาษาจีนกลางว่า “ซานเป่า” โดยชื่อเรียกนี้ได้ถูกนำไปเชื่อมโยงหรือตีความในเชิงพุทธ อันหมายถึง ดวงแก้วสามประการหรือไตรรัตน์ จึงเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวจีนในสังคมไทย นิยมใช้พระพุทธรูปเป็นตัวแทนของเจิ้งเหอ

ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อโตซำปอกง วัดพนัญเชิง ทำให้มีการสร้างองค์จำลองขึ้น เพื่อประดิษฐานในวัดต่าง ๆ หลายแห่ง โดยไม่ปรากฏหลักฐานแน่ชัดว่าการสร้างหลวงพ่อโตซำปอกงองค์จำลองเกิดขึ้นครั้งแรกเมื่อใด แต่ที่ปรากฏหลักฐานแน่ชัด คือ เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้สร้างหลวงพ่อโตซำปอกงองค์จำลองขึ้นเพื่อประดิษฐานที่วัดกัลยาณมิตร ริมน้ำเจ้าพระยา ก็เพื่อให้เหมือนดั่งครั้งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งต่อมาพระพุทธรูปองค์นี้ได้รับพระราชทานนามจากพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า “พระพุทธรูปไตรรัตนนายก” เชื่อว่าเป็นการแปลความมาจากคำว่า “ซำปอกง” นั่นเอง

ข้อมูลที่ได้จากการสำรวจพบว่า พระพุทธรูปที่ชาวบ้านเรียกว่า “ซำปอกง” อยู่ในหลายจังหวัด อาทิ กรุงเทพฯ สมุทรสงคราม นครปฐม เพชรบุรี ตรัง เป็นต้น ซึ่งหลวงพ่อโตซำปอกงบางแห่งมีประวัติตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เช่น วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม วัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ หากแต่การเรียกขานในนาม “ซำปอกง” อาจมีมาตั้งแต่แรกสร้างหรือในภายหลังก็ได้ ซึ่งการแพร่กระจายของพระพุทธรูปที่มีนามว่า “ซำปอกง” ช่วยสะท้อนถึงความศรัทธาที่ประชาชนมีต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์

หลวงพ่อโตซำปอกงส่วนใหญ่มีพุทธลักษณะเป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย โดยมีหลวงพ่อโตซำปอกง วัดพนัญเชิงเป็นต้นแบบ เช่น พระไตรรัตนนายก วัดกัลยาณมิตร กรุงเทพฯ วัดอุภัยภาติการาม จังหวัดฉะเชิงเทรา และหลวงพ่อโตซำปอกงของวัดนครขึ้นชุม จังหวัดนครปฐม วัดอุดมิงคาวาส จังหวัดเพชรบุรี วัดหัวกระบือ กรุงเทพฯ วัดอินทาราม จังหวัดสมุทรสงคราม เป็นต้น ก็เป็นไปในลักษณะดังกล่าว หรือแม้แต่ศาสนสถานแบบจีนเองก็นิยมสร้างพระพุทธรูปในลักษณะนี้ เช่น ศาลเจ้าซำปอกง จังหวัดราชบุรี สมาคมกุศลสงเคราะห์ หลวงพ่อพนัญเชิง จังหวัดสมุทรสงคราม มูลนิธิซำปอกง (หลวงพ่อโต) จังหวัดนครศรีธรรมราช ทว่า ผู้วิจัยยังพบพระพุทธรูปปางอื่นๆ ที่ปัจจุบันถูกเรียกขานว่า “ซำปอกง” อีกจำนวนหนึ่ง อาทิ พระศรีอริยเมตไตรย พระพุทธรูปปางสมาธิ พระพุทธรูปปางป่าเลไลยก์ เป็นต้น แต่พบน้อยกว่าพระพุทธรูปปางมารวิชัย

รูปเคารพที่เป็นตัวแทนของเจิ้งเหอในไทยไม่เพียงแต่ที่เป็นพระพุทธรูปเท่านั้น ยังมีรูปเคารพที่มีลักษณะคล้ายพระภิกษุแบบจีนรวมอยู่ด้วย พบอยู่ในศาลเจ้าแม่มา้อโป้ จังหวัด

พังงา ซึ่งมีความคล้ายกับที่พบในศาลเจ้าซานเป่า กรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย ยึดตอกย้ำถึงมุมมองของชาวจีนโพ้นทะเลที่มองเจิ้งเหอเป็นผู้เลื่อมใสในพระพุทธศาสนา โดยไม่ได้มองความเป็นมุสลิมตามชาติกำเนิดของเจิ้งเหอ

รูปเคารพของเจิ้งเหออีกลักษณะหนึ่งที่พบในไทยแต่ไม่มากนัก คือ รูปเคารพแบบเทพเจ้าจีน เป็นชายวัยกลางคน สวมชุดขุนนางชั้นที่ในราชสำนักหมิง เชื่อว่าถูกทำขึ้นเพื่อบูชาในฐานะเทพเจ้าตามคติชาวบ้านจีน เช่น รูปเคารพปูนปั้นถ้ำก่งในศาลเจ้าหนองจอก สวมชุดชั้นที่ในราชสำนักหมิง และเมื่อพิจารณาถึงลักษณะร่วมของประติมากรรมเจิ้งเหอในทวงท่ามือหนึ่งจับปลายเสื่อของอีกมือหนึ่ง จะพบว่ารูปเคารพของเทพเจ้าปูนปั้นถ้ำก่งในศาลเจ้าเล่าปุ่นถ้ำก่ง ทรงวาดกรุงเทพฯ ก็มีความเกี่ยวข้องกับคติความเชื่อเรื่องการบูชาเจิ้งเหอเช่นกัน ดังนั้น อาจสรุปเบื้องต้นได้ว่า ชาวจีนโพ้นทะเลในไทยบูชาเจิ้งเหอในฐานะเทพเจ้าปูนปั้นถ้ำก่ง ซึ่งน่าจะมี ความเกี่ยวพันกับกลุ่มชาวจีนฮกเกี้ยนใต้ ก่อนที่จะแพร่หลายในกลุ่มวัฒนธรรมจีนอื่น

ปรากฏการณ์การสร้างและเชื่อมโยงความหมายระหว่างตำนานชีวิตของเจิ้งเหอกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่าง ๆ ทั้งที่เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัย หรือในลักษณะที่เป็นเทพเจ้าจีน ล้วนแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของผู้คนที่อาศัยในสังคม โดยเฉพาะลูกหลานชาวจีนที่มีความศรัทธาและยกย่องในตัวของเจิ้งเหออย่างมาก การที่เจิ้งเหอได้รับการบูชาในฐานะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ไม่ใช่เรื่องบังเอิญ เพราะชาวจีนทุกยุคทุกสมัยล้วนให้ความสำคัญและสรรเสริญวีรชนผู้กล้า ผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้กับชุมชนหรือสังคมเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว ซึ่งคุณสมบัติของเจิ้งเหอก็ก็น่าประทับใจพร้อมทุกประการ หากแต่การบูชาเจิ้งเหอมักเป็นที่นิยมในหมู่ชาวจีนโพ้นทะเลมากกว่าในประเทศจีน ดังจะเห็นได้จาก การนำเรื่องราวการเดินทางสมุทรยาตรามาเล่าขาน ก่อนจะถูกนำไปแต่งเติมจนกลายเป็นตำนานความเชื่อที่แพร่หลายในหลายประเทศ กระทั่งเจิ้งเหอได้รับการยกย่องและบูชาในฐานะเทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดังปรากฏเป็นประจักษ์พยานตราบนานจนปัจจุบัน

เอกสารอ้างอิง/References

- กนกพร นุ่มทอง. (2553). การศึกษาการแปลวรรณกรรมจีนเรื่องไซฮั่นในสมัยรัชกาลที่ 1. กรุงเทพฯ: จรัสสินทวงศ์การพิมพ์.
- กรมการศาสนา. (2551). พระอารามหลวง เล่ม 1. กรุงเทพฯ: กรมการศาสนา.
- กองบรรณาธิการข่าวสด. (2552). เดินสายไหว้พระพุทธรูปทั่วไทย. กรุงเทพฯ: มติชน.
- จุฑามาศ ประมูลมาก และสุรสิทธิ์ อมรรณิษศักดิ์. (2554). ตำนานว่าด้วย "ธิดาพระเจ้ากรุงจีน" ในสังคมสยาม. วารสารจีนศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 4(4), 44-68.
- จี. วิลเลียม สกินเนอร์. พรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ แปล. (2548). สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสมถวิล ลือชาพัฒนพร (บรรณาธิการ). (2549). 30 ปี ความสัมพันธ์ ไทย-จีน 600 ปี ซำปอกง/เจิ้งเหอ กับอยุธยาและอุษาคเนย์. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2542). อยุธยา: ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโตโยต้า ประเทศไทย.
- ถาวร สิทธิโกศล. (2562). จากจีนสู่ขุนเถ้าก๋ง และตัวแปะก๊งในโพ้นทะเล. ศิลปวัฒนธรรม, 40(4).
- ทิพากรวงศมหาโกษาธิบดี (ขำ บุนนาค), เจ้าพระยา. (2548). พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 4. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- นริศรานุกัตติวงศ์, สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยา และดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ. (2504). สาส์นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 12. พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- ปรีวัฒน์ จันท. (2548). 600 ปี สมุทราธิบดีเจิ้งเหอ: แม่ทัพเรือผู้กลายเป็นเทพเจ้า "ซำปอกง" อันศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพฯ: มติชน.
- ปรีวัฒน์ จันท. (2553). เจิ้งเหอ แม่ทัพขันทู "ซำปอกง" (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มติชน.
- พรพีไล เลิศวิชา บรรณาธิการ. (2543). นิราศสุนทรภู่. กรุงเทพฯ: ธารปัญญา.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (หลวงสารประเสริฐและฉบับกรมพระปรมาธิบดี) และ พงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 1. (2504). พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.
- พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา (หลวงสารประเสริฐและฉบับกรมพระปรมาธิบดี) และพงศาวดารเหนือ ฉบับพระวิเชียรปรีชา (น้อย) เล่ม 2. (2504). พระนคร: องค์การค้าของคุรุสภา.

- พิเศษ เจียจันท์พงษ์ (ประธานคณะกรรมการ). (2544). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกภพและภูมิปัญญา จังหวัดพังงา*. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสาร และจดหมายเหตุ ในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว.
- ภาษิต จิตรภาษา. (2548). *ภาษาใหม่: ความเป็นมาของ “คำ” และ “ความหมาย”*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- มานิต มานิตเจริญ. (2547). *พจนานุกรมไทย ฉบับสมบูรณ์-ปรับปรุงใหม่ (พิมพ์ครั้งที่ 22)*. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น (1977).
- มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคกลาง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร. (2559). *หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา.
- ส. พลายน้อย. (2545). *พระพุทธรูปสำคัญในประเทศไทย เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.
- ส. พลายน้อย. (2556). *เรื่องเล่าชาวกรุงเก่า*. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ.
- สิทธิพล เครือรัฐติกาล. (2553). *ภาพลักษณ์ของเจิ้งเหอในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของจีน (วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต)*. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, กรุงเทพฯ.
- สีบแสง พรหมบุญ. (2549). *เจิ้งเหอ ขำปอกงและอุษาคเนย์*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุภัทรรติศ ดิศกุล, หม่อมเจ้า และคณะ. (2551). *โบราณสถานในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- สุรสิทธิ์ อมรวณิชศักดิ์. (2556). ปูนเก่าแก่ง: เทพ “เจ้าที่” จีนในสังคมไทย. *หนังสือรวมบทความวิชาการ การประชุมทางวิชาการจีนศึกษาระดับนานาชาติ ครั้งที่ 1 “จีนก้าวหน้าในมิติภาษา วรรณกรรม การสอน และวัฒนธรรมศึกษา”*. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาภาษาจีน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2550). *วิถีจีน-ไทยในสังคมสยาม (พิมพ์ครั้งแรก)*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- อธิบายแผนที่พระนครศรีอยุธยา กับคำวินิจฉัยของพระยาโบราณราชธานินทร์ ฉบับชำระครั้งที่ 2 และภูมิสถานกรุงศรีอยุธยา*. (2550). กรุงเทพฯ: ต้นฉบับ.
- Cai, H. B. (2000). *Quanzhou shigao*. Quanzhou: Quanzhou luyou zhiye zhongzhuan xuexiao. [蔡洪波編著：《泉州史稿》，泉州：泉州旅遊職業中專學校，2000年。]
- Cai, X. H. (2016). *“Tianfei xianshenglu” yu Mazu xinyang*. Taipei: Duli zuojia. [蔡相輝：《〈天妃顯聖錄〉與媽祖信仰》，臺北：獨立作家，2016年。]
- Chen, D. K. (2000). *Mingdai xiaoshuoshi*. Shanghai: Shanghai wenyi chubanshe. [陳大康著：《明代小說史》，上海：上海文藝出版社，2000年。]

- Chen, S. Y. (2000). *Jiechu hanghaijia Zheng He*. Taizhong: Chenxing. [陳水源撰：
《傑出航海家鄭和》，臺中：晨星，2000年。]
- Chen, Z. P. (2001). *Fujian liu da minxi*. Fuzhou: Fujian renmin chubanshe. [陳支平著：
《福建六大民系》，福州：福建人民出版社，2001年。]
- Deng, S. J. (2004). *Zhongguo gudai xiqu wenxue cidian*. Beijing: Renmin wenxue
chubanshe. [鄧紹基主編：《中國古代戲曲文學辭典》，北京：人民文學出版社，
2004年。]
- Dong, Y. R. (2008). *Taijian Zheng He de huxu zhi mi*. Retrieved from
<http://www.people.com.cn/GB/keji/1058/2717148.html> [董毅然：“太監鄭和的胡
須之謎”，載人民網，2008年08月17日。
<http://www.people.com.cn/GB/keji/1058/2717148.html>]
- Duan, L. S. (1996). *Taiguo de zhongshi simiao*. Bangkok: Taiguo datongshe chuban
youxian gongsi. [段立生著：《泰國的中式寺廟》，曼谷：泰國大同社出版有限
公司，1996年。]
- Feng, H. Y. (2005). “Xiyangji yuanyu xiju”. In *Wenshi zazhi*, 2005(4). [馮漢鏞：“《西洋記》源
於戲劇”，載《文史雜誌》，2005年第4期。]
- Gong, Z. (2017). *Xiyang fanguozhi*. D. Xiang (Ed.). Beijing: Huawen chubanshe. [鞏珍著；
向達校注：《西洋番國志》，北京：華文出版社，2017年。]
- Guo, L. & Zhao, Z. H. (1999). “Zheng He xia xiyang mudi bianxi”. In *Huaibei meitan
shifan xueyuan xuebao (zhexue shehui kexueban)*, 1999(1). [郭琳、趙志輝：
“鄭和下西洋目的辨析”，《淮北煤炭師範學院學報（哲學社會科學版）》，1999
年第1期。]
- Jiangshusheng shekeyuan mingqing xiaoshuo yanjiu zhongxin. (1997). *Zhongguo tongsu
xiaoshuo zongmu tiyao*. Beijing: Zhongguo wenlian chubanshe. [江蘇省社科院
明清小說研究中心：《中國通俗小說總目提要》，北京：中國文聯出版社，1997年。]
- Lang, Y. (2009). *Qixiuleigao*. Shanghai: Shanghai shudian chubanshe. [朗英撰：《七修類稿》，
上海：上海書店出版社，2009年。]
- Li, D. G. (2001). “Xianluoguo si Zheng He Sanbaomiaokao -- du Dongxiyangkao”.
In *Dongnanya yanjiu*, 2001(3). [黎道綱：“暹羅國祀鄭和三寶廟考——讀《東西洋考》”，
載《東南亞研究》，2001年第3期。]
- Lin, J. Y. (1988). *Zhongguo shenming baike baodian*. Taipei: Jinyuan shuju. [林進源編著：
《中國神明百科寶典》，臺北：進源書局，1988年。]

- Luo, M. D. (2001). *Sanbao taijian xiyangji*. Beijing: Kunlun chubanshe. [羅懋登：
《三寶太監西洋記》，北京：昆侖出版社，2001年。]
- Qian, Z. L. (2000). *Zhongguo wenxue dacidian*. Shanghai: Shanghai cidian chubanshe.
[錢仲聯等著：《中國文學大辭典》，上海：上海辭書出版社，2000年。]
- Shi, N. A. & Luo, G. Z. (1996). *Shuihuzhuan*. Beijing: Renmin wenxue chubanshe.
[施耐庵、羅貫中著：《水滸傳》，北京：人民文學出版社，1996年。]
- Shi, X. Q. (2006). "Dongnanya huaren minjian xinyan zhong de "Zheng He chongbai"". In *Baguiqiakan*, 2006(3). [施雪琴：「東南亞華人民間信仰中的「鄭和崇拜」」，載《八桂僑刊》，2006年第3期。]
- Uesugi, C., (2005). *Zheng He xia xiyang*. Taipei: Shangzhou chuban. [上杉千年著：
《鄭和下西洋》，臺北：商周出版，2005年。]
- Wang, G. W. (1988). *Nanhai maoyi yu nanyang huaren*. N. Yao (Ed.). Hong Kong: Zhonghua shuju Xianggang fenju. [王廣武著；姚楠編譯：《南海貿易與南洋華人》，香港：中華書局香港分局，1988年。]
- Wang, L. M. (2011). "Lun Zhongguo gudai hanghai wenhua diyun -- yi Zheng He xia xiyang de Quanzhou yuansu wei shidian". In *Dongfang luntan*, 2011(3). [王麗明：「論中國古代航海文化底蘊——以鄭和下西洋的泉州元素為視點」，載《東方論壇》，2011年第3期。]
- Wang, S. Z. (2013). *Yanshantang bieji*. L. K. Wei (Ed.). Beijing: Zhonghua shuju. [王世貞撰；魏連科點校：《弇山堂別集》，北京：中華書局，2013年。]
- Wu, C. E., (1996). *Xiyouji*. Beijing: Renmin wenxue chubanshe. [吳承恩著：《西遊記》，北京：人民文學出版社，1996年。]
- Xu, G. S. (2015). "Zheng He yu Quanzhou guanxi xinzheng -- zupu li de Zheng Xu lianyin". In *Haijiaoshi yanjiu*, 2015(2). [徐恭生：「鄭和與泉州關係新證——族譜裏的鄭徐聯姻」，載《海交史研究》，2015年第2期。]
- Yan, C. J. (2000). *Shuyu Zhouzilu*. S. L. Yu (Ed.). Beijing: Zhonghua shuju. [嚴從簡著；余思黎點校：《殊域周咨錄》，北京：中華書局，2000年。]
- Yin, Y. Z. (1980). "Zheng He mingzi xiaokao". In *Ningxia Daxue xuebao (zhexue shehui kexueban)*, 1980(4). [殷遠卓：「鄭和名字小考」，《寧夏大學學報（哲學社會科學版）》，1980年第4期。]

- Zeng, L. (2008). *Dongnanya de "Zheng He jiyi" yu wenhua quanshi*. Hefei: Huangshan Shushe. [曾玲主編：《東南亞的鄭和記憶·與文化詮釋》，合肥：黃山書社，2008年。]
- Zhang, X. (2000). *Dongxiyangkao*. F. Xie (Ed.). Beijing: Zhonghua Shuju. [張燮著；謝方點校：《東西洋考》，北京：中華書局，2000年。]
- Zhang, X. F. (2001). *Daojiao shenxian xinyang*. Beijing: Zhongguo shehui kexue chubans he. [張興發編著：《道教神仙信仰》，北京：中國社會科學出版社，2001年。]
- Zheng, H. S. & Zheng, Y. J. (2005). *Zheng He xia xiyang ziliao huibian*. Beijing: Haiyang chubanshe. [鄭鶴聲、鄭一鈞編：《鄭和下西洋資料匯編》，北京：海洋出版社，2005年。]